

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмeна/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

Specijalno izvješće Mladi i djeca u sukobu sa zakonom

uz podršku

Save the Children

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмена/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

Specijalno izvješće Mladi i djeca u sukobu sa zakonom

uz podršku

Save the Children

Banja Luka, listopad 2012

Mišljenja i stavovi izneseni u ovom izvještaju su stavovi Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH i ne predstavljaju obavezno stav Save the Children.

SADRŽAJ

I	UVOD	7
II	METODOLOGIJA	9
III	PRAVNI OKVIR	10
3.1.	Međunarodni standardi	10
3.2.	Zakonodavstvo BiH	14
IV	SITUACIJSKA ANALIZA.	17
4.1.	Uvodne napomene	17
4.1.1.	Odjeljenja maloljetničkog zatvora	17
4.1.2.	Ustanove za izvršenje odgojnih mjera	18
4.1.2.1.	Ustanove za izvršenje stegovnih mjera.	18
4.1.2.2.	Ustanove za izvršenje zavodskih mjera	19
4.1.2.2.1.	Odgojno-popravni domovi	19
4.1.2.2.2.	Odgojne ustanove.	20
4.1.3.	Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora	20
4.2.	Analiza stanja u pojedinim ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom	20
4.2.1.	Uvodne napomene	20
4.2.2.	Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnom zavodu u Zenici	21
	Uvodne napomene	21
	Generalna zapažanja učesnika fokus skupine	21
	Ishrana	21
	Higijena	21
	Zdravstvena zaštita	22
	Dnevne aktivnosti	22
	Izvanzavodske aktivnosti i pogodnosti	22
	Komunikacija s drugima	22
	Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	23
	PREPORUKE	24
4.2.3.	Maloljetnički zatvor, Istočno Sarajevo	25
	Uvodne napomene	25
	Generalna zapažanja učesnika fokus skupine	25
	Ishrana	25
	Higijena	25
	Dnevne aktivnosti	25
	Izvanzavodske aktivnosti	26
	Komunikacija s drugima	26
	Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	27
	PREPORUKA	27
4.2.4.	Odgojno-popravni dom pri Kazneno-popravnom zavodu, Tuzla	27
	Uvodne napomene	27
	Generalna zapažanja sudionika fokus skupine	27
	Ishrana	28
	Higijena	28

Zdravstvena zaštita	28
Dnevne aktivnosti	28
Izvanzavodske aktivnosti	29
Komunikacija s drugima	29
Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	29
PREPORUKE	29
4.2.5. Vaspitno-popravni dom pri Kazneno-popravnom zavodu “Tunjice”, Banja Luka	30
Uvodne napomene	30
Generalna zapažanja sudionika fokus skupine	30
Ishrana	30
Higijena	30
Dnevne aktivnosti	31
Izvanzavodske aktivnosti	31
Komunikacija s drugima	31
Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	32
PREPORUKA	32
4.2.6. JU Disciplinski centar za maloljetnike, Tuzla	32
Uvodne napomene	32
Struktura stručnog osoblja	33
Rad s maloljetnicima	33
Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom.	33
Ishrana	33
Higijena	34
Radno-okupacijska terapija	34
PREPORUKA	34
4.2.7. KJU Disciplinski centar za maloljetnike, Sarajevo	34
Uvodne napomene	34
Struktura stručnog osoblja	34
Rad s maloljetnicima	35
Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom.	35
Ishrana	35
Higijena	35
Radno-okupacijska terapija	36
PREPORUKA	36
4.2.8. Dnevni centar za maloljetnike, Banja Luka	36
Uvodne napomene	36
Generalna zapažanja sudionika fokus skupine	36
Ishrana	36
Dnevne aktivnosti	37
Izvanzavodske aktivnosti	37
Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	37
Odnos s roditeljima	38
PREPORUKE	38
4.2.9. JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine “Hum”, Sarajevo	38
Uvodne napomene	38
Generalna zapažanja sudionika fokus skupine	38
Ishrana	38
Higijena	39
Dnevne aktivnosti	39
Izvanzavodske aktivnosti	39
Komunikacija s drugima	39

	Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem	40
	Ostalo	40
	PREPORUKE	40
4.3.	Generalna analiza stanja u ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom	41
4.3.1.	Profil ispitanika stručnog osoblja	41
4.3.2.	Percepcija problema maloljetničke delinkvencije u BiH	43
4.3.3.	Odnos vlasti prema službama za zaštitu mladih i djece u sukobu sa zakonom	43
4.3.4.	Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom	44
4.3.5.	Tretman i unapređenje položaja maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom	45
4.3.6.	Ishrana	46
4.3.7.	Higijena.	47
4.3.8.	Radno-okupacijska terapija.	47
V	GENERALNE PREPORUKE	49
1.	Ministarstvu pravde BiH, Ministarstvu pravde Federacije Bosne i Hercegovine i Ministarstvu pravde Republike Srpske:	49
2.	Ministarstvu zdravstva Federacije BiH, Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske:	49
3.	Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine:	49
4.	Vladi FBiH, Vladi Republike Srpske i Vladi Distrikta Brčko:	49
	Dodatak I – Raspored posjeta/ Fokus skupine s maloljetnicima	50
	Dodatak II – Uпитnici	51
	Dodatak III – Individualni razgovori sa stručnjacima	52

I UVOD

Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH, Odjel za praćenje prava djeteta (u daljnjem tekstu: Institucija ombudsmena) je u suradnji sa organizacijom Save the Children, u 2012. godini u okviru Projekta “Jačanje kapaciteta Odjela za praćenje prava djece Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH” provela istraživanje o stanju u ustanovama za smještaj maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom, što je rezultiralo izradom Specijalnog izvješća “Mladi i djeca u sukobu sa zakonom”. Istraživanjem je obuhvaćeno područje cijele BiH, odnosno 8 mjerodavnih ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, a samo istraživanje obavljeno je prikupljanjem podataka od stručnog osoblja, kao i maloljetnika u ovim ustanovama, te obavljanjem razgovora sa stručnjacima u oblasti prava djece u sukobu sa zakonom.

Ombudsmeni BiH ocijenili su kako je prijeko potrebno pristupiti izradi jedne ovakve analize stanja u ustanovama, u cilju dobivanja podataka i informacija koji predstavljaju realnu sliku trenutnog stanja prava djece i maloljetnika smještenih u ustanovama za izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora i odgojnih mjera. Ova analiza treba dati jasne odgovore na pitanja problema u radu s ovom kategorijom djece, te prikazati pravce u kojima treba usmjeriti napore za poboljšanje stanja u ovoj oblasti.

Izrada Specijalnog izvješća “Mladi i djeca u sukobu sa zakonom” ima poglavito za cilj ukazati na relevantni pravni okvir koji uređuje oblast maloljetnika u sukobu sa zakonom, predstaviti stvarno stanje u praksi, ukazati na prednosti i nedostatke utvrđene provođenjem istraživanja, te izdati preporuke mjerodavnim ustanovama i tijelima zakonodavne i izvršne vlasti, kako na razini države BiH, tako i na razini entiteta, s ciljem unapređenja stanja prava djece koja se nalaze u sukobu sa zakonom. Poseban je osvrt dat na prava djece koja se nalaze na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora i odgojnih mjera u mjerodavnim ustanovama, te unapređenje generalnog stanja u ovim ustanovama.

Ombudsmeni konstatiraju da postoji velika razlika između zakona i primjene zakona u praksi, u oblasti maloljetničkog pravosuđa, odnosno inzistiraju na dosljednoj primjeni zakona i cijene da je potrebno i dalje unapređivati zakonodavstvo međunarodnim standardima. Pored toga, nedostaju učinkoviti mehanizmi za periodičnu provjeru smještaja u ustanovama, djeci nisu poznate ili dostupne mogućnosti izjavljivanja žalbi po različitim osnovama i u BiH postoji konstantan problem zbog odsustva statističkih podataka i nepostojanja neovisnog tijela u monitoringu nad radom ustanova i uvjetima u kojima se izvršavaju kazno-pravne sankcije.

Ombudsmeni se, u ispunjavanju svoje zadaće u pogledu zaštite prava djece i mladih koji se nalaze u sukobu sa zakonom i promoviranja njihovih prava, sukladno međunarodnim standardima, susreću s brojnim problemima, od nepostojanja adekvatnih proračunskih sredstava do nedostatka ljudskih resursa, posebice profesionalnog i stručnog osoblja kako bi odgovorilo na sve izazove i probleme u ovoj oblasti. Sve to ne sprječava Ombudsmene da, neovisno o svim poteškoćama, stručnoj i široj javnosti u Bosni i Hercegovini ukažu na probleme s kojima se susreću djeca i zatraže od mjerodavnih tijela rješavanje tih istih problema. Upravo neovisne institucije za zaštitu ljudskih prava trebaju istraživati razloge koji prouzrokuju kršenje prava djece, ali i inzistirati na primjeni preventivnih mjera, a sve kako bi se doprinijelo strateškim planovima i trajnim rješenjima. Izrada ovoga izvješća pokušaj je da Ombudsmeni uporbaju svoj utjecaj u zaštiti

i promoviranju prava djece i mladih koji se nalaze u sukobu sa zakonom, kako bi se radilo na uspostavi transparentnih i učinkovitih mjera u postizanju svrhe kažnjavanja uopće, ali i ukazalo na neophodnost uvođenja alternativnih mjera i sankcija, odnosno na neophodnost da se stručnjacima i profesionalcima osiguraju uvjeti za primjenu alternativnih mjera/sankcija. Za ispunjavanje ovih ciljeva i rješavanje problema potreban je multidisciplinarni pristup i bolja suradnja i koordinacija svih mjerodavnih tijela.

II METODOLOGIJA

Izrada Specijalnog izvješća istraživačkog je karaktera, te poglavito obuhvata analizu stanja na terenu. U tome smislu, istraživanje je provedeno u dvije faze, a to su:

1. Analiza relevantnog pravnog okvira, što obuhvata analizu međunarodnih standarda i domaćeg zakonodavstva u ovoj pravnoj oblasti;
2. Analiza stanja na terenu, provedena slanjem upitnika u 8 mjerodavnih ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, obavljanjem razgovora s fokus skupinama djece u ovim ustanovama, kao i obavljanjem individualnih razgovora sa stručnjacima iz ove oblasti.

Prikupljanje podataka obavljeno je u razdoblju lipanj-listopad 2012. godine.

Analiza pravnoga okvira obuhvata, prije svega, analizu međunarodnih standarda, odnosno analizu Konvencije UN o pravima djeteta, Europskih zatvorskih pravila i dr. U okviru analize domaćeg zakonodavstva analizirani su Kazneni zakon BiH, Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera i Zakon o zaštiti i postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske.

Budući da se analiza stanja na terenu sastojala iz dva dijela, prikupljanje podataka putem upitnika, kao i rad u fokus skupinama s maloljetnicima obavljeno je tijekom srpnja 2012. godine. Upitnici su dostavljeni svim ustanovama na području BiH u kojima maloljetnici izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora i izvršavaju odgojne mjere, dok je rad u fokus skupinama obavljen u šest ustanova i to: JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo, Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnom zavodu zatvorenog tipa Zenica, Odgojno-popravni dom pri Kazneno-popravnom zavodu zatvorenog tipa Tuzla, Vaspitno-popravni dom pri Kazneno-popravnom zavodu Tunjice u Banjaluci, Dnevni centar za maloljetnike u Banjaluci, te Maloljetnički zatvor u Istočnom Sarajevu. Individualni razgovori organizirani su sa stručnjacima s Pravnog fakulteta u Sarajevu, Pravnog fakulteta u Banjaluci, Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Suda BiH, Osnovnog suda u Banjaluci, te članovima Neovisnog povjerenstva¹ pri Parlamentarnoj skupštini BiH i Povjerenstva za monitoring kazneno-popravnih zavoda pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH. Individualni razgovori obavljani su tijekom mjeseca listopada 2012. godine, s ciljem prikupljanja znanja i iskustava stručnjaka u ovoj oblasti, što je dalo značajan doprinos u izdavanju preporuka mjerodavnim razinama zakonodavne i izvršne vlasti.

---

¹ Neovisno povjerenstvo za praćenje uvjeta boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava osoba nad kojima se izvršavaju kaznene sankcije i druge mjere koje je izrekao u kaznenom postupku Sud BiH, strani sudovi za djela predviđena Kaznenim zakonom BiH, međunarodnim ugovorom, čiji je potpisnik BiH ili drugi sud sukladno zakonu BiH

III PRAVNI OKVIR

3.1. MEĐUNARODNI STANDARDI

Procjena stanja u ustanovama za smještaj maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom izvršena je na temelju načela i standarda utvrđenih u međunarodnim i regionalnim konvencijama koje se izravno primjenjuju u domaćem pravnom sustavu, posebice *Konvencije UN o pravima djeteta (1989) (crc)*², *Europskih zatvorskih pravila*³ i drugih međunarodnih dokumenata.

Položaj i prava djece u sukobu sa zakonom uređen je člancima 37. i 40. *Konvencije UN o pravima djeteta (1989) (crc)*, kao temeljnog i univerzalnog međunarodnog dokumenta u oblasti zaštite prava djeteta.

Člankom 37. Konvencije propisana je obveza država stranaka da se pobrinu da *niti jedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni*. Ni smrtna kazna ni kazna doživotnog zatvora bez mogućnosti puštanja na slobodu ne smije se određivati za prijestupe koje počine osobe mlađe od 18 godina.

Niti jednom se djetetu neće nezakonito i proizvoljno oduzeti sloboda. Uhićenje, pritvaranje ili zatvaranje djeteta obavljat će se sukladno zakonu, kao krajnja mjera i na najkraće moguće vrijeme.⁴

Sa svakim djetetom kojemu je oduzeta sloboda postupat će se ljudski i s poštivanjem prirodnog dostojanstva svakog ljudskog bića, uzimajući u obzir potrebe osoba te starosne dobi. Posebice će se svako dijete kojem je oduzeta sloboda držati odvojeno od odraslih, osim kad se odluči suprotno zbog njegove dobrobiti, te će, osim iznimnih okolnosti, imati pravo održavati odnose sa svojom obitelji dopisivanjem i posjetima.⁵

Svako dijete kojemu je oduzeta sloboda imat će pravo na žurnu pravnu i drugu odgovarajuću pomoć, te pravo na osporavanje zakonitosti oduzimanja slobode pred sudom ili kakvim drugim odgovarajućim neovisnim i nepristrasnim tijelima vlasti, kao i na žurno donošenje odluke o svakom takvom pitanju.⁶

Konvencija u članku 40. određuje da države-potpisnice priznaju *pravo svakog djeteta koje je navodno prekršilo, ili je optuženo za kršenje kaznenoga zakona, da se prema njemu postupa na način sukladno unapređenju djetetovog osjećanja dostojanstva i vrijednosti*, koje osnažuje dječje poštivanje prema ljudskim pravima i temeljnim slobodama drugih, i koje uzima u obzir dječju starost i poželjnost dječje reintegracije, kao i dječje preuzimanje konstruktivne uloge u društvu.

U tome cilju, i imajući na umu poštivanje relevantnih odredbi međunarodnih instrumenata, države - potpisnice će posebice osigurati da nijedno dijete neće biti klevetano, optuženo ili ocijenjeno kao prekršitelj kaznenoga zakona zbog činova ili propusta koji nisu bili zabranjeni nacionalnim ili međunarodnim zakonom u vrijeme kad su bili počinjeni.⁷

2 Usvojena 20. studenoga 1989. godine od strane Generalne skupštine Ujedinjenih naroda

3 Preporuka br.(2006)2 Komiteta ministara zemalja članicama u svezi sa zatvorskim pravilima, usvojena na sjednici održanoj 11. siječnja 2006. godine

4 Konvencija UN o pravima djeteta, članak 37.

5 Ibid

6 Ibid

7 Konvencija UN o pravima djeteta, članak 40.

Svako dijete koje je klevetano ili optuženo da je prekršilo kazneni zakon imat će u najmanju ruku sljedeća jamstva:

- Da će biti smatrano nevinim dok ne bude prema zakonu dokazano da je krivo;
- Da će odmah i izravno biti obaviješteno o optužbama protiv sebe i, ako je to moguće, preko svojih roditelja ili zakonskih staratelja, te da će imati zakonsku i drugu odgovarajuću pomoć u pripremi i izlaganju svoje obrane;
- Da će se o optužbi odlučiti bez odlaganja od jednog ovlaštenog, neovisnog i nepristranog sudbenog tijela ili vlasti na poštenoj raspravi sukladno zakonu, u nazočnosti zakonske ili druge odgovarajuće pomoći, i da će se, osim ako se bude smatralo da to nije u najboljem interesu djeteta, posebice uzeti u obzir njegova starost ili situacija, kao i njegovih roditelja odnosno zakonskih staratelja;
- Da neće biti prisiljeno svjedočiti ili priznati krivnju, da će se ispitati svjedoci protiv njega i da će se osigurati i sudjelovanje i ispitivanje svjedoka u njegovu korist, pod jednakim uvjetima;
- Ako se smatra da je prekršilo kazneni zakon, da će se takva odluka i druge mjere nametnute kao njezine posljedice preispitati od strane kompetentnije, neovisne i nepristrasne vlasti ili sudskog tijela sukladno zakonu;
- Da će imati slobodan pristup prevoditelju, ako dijete ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi;
- Da će njegov privatni život biti poštivan u svim dijelovima postupka.⁸

U smislu članka 40. ove Konvencije, dostupne će biti različite uredbe kao što su naredbe o brizi, savjetovanju i nadzoru, uvjetna kazna, usvajanje, obrazovni i stručni programi i druge alternative zatvoru, kako bi se osiguralo da se s djecom postupa na način koji odgovara njihovoj dobrobiti, a proporcionalan je i okolnostima i prekršaju.

Izvršenje kazne maloljetničkog zatvora Ombudsmeni BiH su monitorirali i u svjetlu obveza osiguranja implementacije ***Europskih zatvorskih pravila*** koja, između ostalog, određuju da *osobe mlađe od 18 godina ne smještaju se u zatvore za odrasle*, već u ustanove koje su posebice namijenjene u tu svrhu.⁹ Ukoliko je, iznimno, maloljetnik smješten u takav zatvor, moraju postojati posebna pravila o njegovom položaju i potrebama.¹⁰ *Maloljetni zatvorenici smještaju se u dio zatvora koji je odvojen od dijela za odrasle*, osim ukoliko se ne smatra da je to u suprotnosti s najboljim interesima maloljetnika.¹¹

U iznimnim slučajevima, kada je maloljetna osoba pritvorena u zatvoru za odrasle, *zatvorska je uprava dužna osigurati da, pored službi koje su dostupne svim zatvorenicima, maloljetni zatvorenici imaju pristup i socijalnoj, psihološkoj i obrazovnoj službi, religioznim i rekreativnim programima ili odgovarajućim programima koji su dostupni maloljetnicima u zajednici.*¹² Svaki maloljetni zatvorenik koji podliježe obvezatnom školovanju *mora imati mogućnost da se školuje.*¹³

Djeca mogu ostati u zatvoru s roditeljem samo ako je to u najboljem interesu djeteta. Djeca se ne tretiraju kao zatvorenici.¹⁴ Kada dijete može ostati u zatvoru s roditeljem, mora se osigurati posebna prostorija za ču-

8 Ibid

9 Europska zatvorska pravila, članak 11.1

10 Europska zatvorska pravila, članak 11.2

11 Europska zatvorska pravila, članak 35.4

12 Europska zatvorska pravila, članak 35.1

13 Europska zatvorska pravila, članak 35.2

14 Europska zatvorska pravila, članak 36.1

vanje djeteta u kojoj radi obučeno osoblje i gdje dijete boravi dok roditelj sudjeluje u aktivnostima kojima dijete ne može nazočiti.¹⁵ Radi dobrobiti ove djece u zatvoru će se za njih osigurati poseban smještaj.¹⁶

Naročita pozornost posvećena je aktima koji obrazlažu praktičnu primjenu međunarodnih standarda u ovoj oblasti kao što su *Standardna minimalna pravila UN-a za postupanje sa zatvorenicima*,¹⁷ *Procedure za učinkovitu implementaciju ovih standarda*¹⁸, *Temeljna načela tretmana zatvorenika*¹⁹, *Pravila UN za zaštitu maloljetnih osoba lišenih slobode* tzv. "Havanska pravila"²⁰ i *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe iz 1985. godine* tzv. "Pekinska pravila"²¹.

Pravila UN za zaštitu maloljetnih osoba lišenih slobode, tzv. "Havanska pravila" utvrđuju da *Odluka o lišavanju slobode maloljetnika treba biti posljednja mogućnost*, na minimalno vremensko razdoblje i ograničena, te se primjenjuje samo u posebnim slučajevima.²²

Lišenje slobode treba biti sukladno načelima i proceduri međunarodnog zakona. Lišenje slobode treba biti provedeno samo u ustanovama koje jamče osmišljene aktivnosti i programe koji promoviraju zdravlje, samopoštivanje i osjećaj odgovornosti maloljetnika.²³

Zatvorene ustanove trebaju biti decentralizirane kako bi omogućile pristup i kontakt s članovima obitelji i dopustile integraciju u zajednicu.²⁴

Osnivanje malih, otvorenih ustanova u potpunosti se ohrabruje zbog mogućnosti provođenja individualnih tretmana i jer se pomoću njih mogu izbjeći negativni učinci lišavanja slobode.²⁵

Briga za maloljetnike lišene slobode društvena je briga od posebnog značaja. Ustanove trebaju podsticati umijeća i sposobnosti maloljetnika i pomagati im u razvoju njihovih potencijala koje imaju kao članovi društva. Svim maloljetnicima lišenim slobode treba pomoći kako bi shvatili i razumjeli svoja prava i obveze tijekom pritvora, oni moraju biti informirani o ciljevima brige koja im je pružena.²⁶

Osoblje koje radi s maloljetnim prijestupnicima mora im pružiti odgovarajuću obuku, uključujući edukaciju o dobrobiti djeteta i ljudskim pravima. Maloljetnici trebaju imati korist od aktivnosti i programa planiranih da im pomognu u njihovom povratku u društvo.²⁷

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe iz 1985. godine, tzv. "Pekinska pravila" određuju da je smještanje maloljetnika u ustanovu uvijek posljednje rješenje koje se provodi u najkraćem mogućem trajanju.²⁸

Maloljetnici u ustanovama moraju imati zaštitu i svu potrebnu pomoć - socijalnu, obrazovnu, vokalijisku, psihološku, medicinsku i fizičku – koja im može zatrebati s obzirom na njihovu dob, spol i osobnost, a koja

15 Europska zatvorska pravila, članak 36.2

16 Europska zatvorska pravila, članak 36.3

17 Ljudska prava: Kompilacija međunarodnih instrumenata, vol. I, dio prvi: Univerzalni instrumenti (Publikacije UN, No. E.02.XIV.4 (vol. I, part I), sec. J., No. 34.

18 Rezolucija Ekonomsko-socijalnog vijeća 1984/47, annex

19 Rezolucija 45/111, annex

20 Usvojena 1990. godine od strane Ujedinjenih naroda

21 Usvojena 1985. godine od strane Ujedinjenih naroda

22 Pravila UN za zaštitu maloljetnih osoba lišenih slobode, Temeljna načela

23 Ibid

24 Ibid

25 Ibid

26 Ibid

27 Ibid

28 Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe, članak 19.1

je u interesu njihovog sveobuhvatnog razvoja.²⁹ Mlade počiniteljice smještene u ustanovu zahtijevaju naročitu pozornost zbog svojih osobnih potreba i problema i nikako ne smiju dobivati lošiju zaštitu, pomoć, liječenje i osposobljavanje u odnosu na mlade muške počinitelje.³⁰

Standardna minimalna pravila za postupanje prema zatvorenicama i povezane preporuke primjenjuju se u relevantnoj mjeri na postupanje prema maloljetnim počiniteljima u ustanovama, uključujući i one u pritvoru koji čekaju suđenje.

Na ovome mjestu, značajno je ukazati i na **Pravila UN za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, tzv. “Bankogška pravila”**³¹, koja u segmentu maloljetnih zatvorenica propisuju *obvezu zatvorskih uprava da poduzimaju mjere s ciljem zaštite potreba maloljetnih zatvorenica*.³²

Maloljetnim zatvorenicama potrebno je *osigurati jednak pristup obrazovanju i stručnom osposobljavanju, koje je dostupno i maloljetnim zatvorenicama muškoga spola*.³³

Maloljetnim zatvorenicama potrebno je *osigurati pristup starosno i spolno određenim programima i uslugama*, kao što su savjetovanja u slučajevima seksualnog zlostavljanja i nasilja. Maloljetnim zatvorenicama je, također, potrebno omogućiti edukaciju o zdravstvenoj zaštiti žena, te redovit pristup ginekološkim pregledima, na sličan način kao za punoljetne zatvorenice.³⁴

Maloljetnim zatvorenicama trudnicama potrebno je pružiti potporu i medicinsku zaštitu, jednaku zaštiti koja se pruža punoljetnim zatvorenicama trudnicama. Njihovo zdravstveno stanje treba pratiti liječnik specijalist, uzimajući u obzir činjenicu da, s obzirom na njihovu starosnu dob, postoji veća mogućnost postojanja zdravstvenih problema za vrijeme trudnoće.³⁵

U izradi Specijalnog izvješća korišteni su i međunarodni standardi u oblasti restorativne pravde u sustavu maloljetničkog pravosuđa koji teže uspostavi mjera alternativnih zatvorskoj kazni u sklopu domaćeg pravnog sustava, između ostalih korištena su *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za mjere alternativne insititucionalom tretmanu iz 1990. godine, tzv. “Tokijska pravila”*³⁶, *Rezolucija br. 1997/30 Ekonomskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih naroda za provođenje maloljetničkog pravosuđa*³⁷, *Preporuka (2003) 20 Vijeća Europe zemljama članicama o novim načinima tretiranja maloljetničkog prijestupništva i o ulozi maloljetničkog pravosuđa*³⁸ i *Deklaracija o temeljnim načelima primjene programa restorativne pravde u kaznenim stvarima*³⁹.

Bosna i Hercegovina je izvijestila UK Komitet za prava djeteta (u daljnjem tekstu: UN Komitet) o stanju prava djeteta u BiH, na što je UN Komitet 2005. godine dostavio zaključna razmatranja prema kojima BiH još uvijek nije u cijelosti postupila, iako se približava vrijeme za dostavljanje novog izvješća.

UN Komitet je preporučio državi da u potpunosti usuglasi sustav maloljetničkog pravosuđa s Konvencijom, naročito s člancima 37, 39. i 40. i ostalim standardima UN u oblasti maloljetničkog pravosuđa, kao što

29 Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe, članak 26.2

30 Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe, članak 26.4

31 Usvojena od strane Ujedinjenih naroda 22. srpnja 2010. godine, Rezolucijom br. 2010/16

32 Pravila UN za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, članak 36.

33 Pravila UN za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, članak 37.

34 Pravila UN za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, članak 38.

35 Pravila UN za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, članak 39.

36 Usvojena 1990. godine od strane Ujedinjenih naroda

37 Usvojena 1997. godine od strane Ekonomskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih naroda

38 Usvojena 2003. godine od strane Ministarskog komiteta

39 Usvojena 2000. godine

su Pravila UN o minimalnim standardima za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila), Smjernice UN za sprječavanje maloljetničkog pravosuđa (Rijadske smjernice), Pravila UN za zaštitu maloljetnih osoba lišenih slobode i Bečke smjernice za preporuke Komiteta koje su proistekle s opće rasprave o maloljetničkom pravosuđu.

3.2. ZAKONODAVSTVO BIH⁴⁰

Pitanje maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom regulirano je sljedećim zakonima: *Kaznenim zakonom Bosne i Hercegovine*⁴¹, *Krivičnim zakonom Republike Srpske*⁴², *Kaznenim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine*⁴³, *Krivičnim zakonom Brčko Distrikta BiH*⁴⁴, *Zakonom o kaznenom postupku BiH*⁴⁵, *Zakonom o kaznenom postupku Federacije BiH*⁴⁶, *Zakonom o krivičnom postupku Republike Srpske*⁴⁷, *Zakonom o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH*⁴⁸, *Zakonom Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera*⁴⁹, *Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske*⁵⁰, *Zakonom o izvršenju kaznenih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine*⁵¹, *Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine*⁵² i *Zakonom o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske*⁵³.

Kazneni zakon BiH definira izvršavanje kazne maloljetničkog zatvora određujući da se prema starijem maloljetniku, dok ne navrši osamnaest godina života, kazna maloljetničkog zatvora izvršava u posebnim kazneno-popravnim ustanovama za maloljetnike. Prema osobi koja je navršila osamnaest godina života, ali nije navršila dvadeset i tri godine života (mlađa punoljetna osoba), kazna maloljetničkog zatvora izvršava se u posebnim ustanovama za mlađe punoljetne osobe, odnosno u posebnom odjeljenju ustanove u kojoj se kazna izvršava prema punoljetnim osobama, pri čemu se osigurava da mlađe punoljetne osobe ne dođu u kontakt sa starijim zatvorenicima. *Prema osobi koja je navršila dvadeset i tri godine života prije kraja izdržavanja kazne, ostatak kazne se izvršava u kazneno-popravnoj ustanovi za odrasle.*⁵⁴

Prema mlađoj punoljetnoj osobi kazna se može izvršavati u kazneno-popravnoj ustanovi za maloljetnike sve dok je to potrebno radi završetka njezinog školovanja ili stručnog osposobljavanja. Međutim, prema

40 Za potrebe izrade Specijalnog izvješća analizom je obuhvaćeno isključivo kazneno zakonodavstvo, odnosno važeći zakonski propisi na razini Bosne i Hercegovine. Iznimka od navedenog je analiza Zakona o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, s obzirom na činjenicu da je ovaj prvi, i trenutno jedini zakon koji je stupio na snagu u Bosni i Hercegovini, a koji obrađuje isključivo oblast prava maloljetnika u segmentu kaznenog prava. Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH usvojen je 2011. godine, ali još uvijek nije stupio na snagu, dok se u Federaciji BiH Nacrt ovoga zakona nalazi u parlamentarnoj proceduri.

41 "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10

42 "Službeni glasnik RS", broj: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10 i 1/12

43 "Službene novine FBiH", broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11

44 "Službeni glasnik BD BiH", broj: 10/03, 45/04, 06/05, 21/10 i 52/11

45 "Službeni glasnik BiH" broj: br. 03/03, 32/03, 36/03, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 12/09, 16/09 i 93/09

46 "Službene novine FBiH", broj: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09 i 12/10

47 "Službeni glasnik RS", broj: 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09 i 92/09

48 "Službeni glasnik BD", broj: 10/03, 48/04, 06/05, 12/07, 14/07 i 21/07

49 "Službeni glasnik BiH", broj: 12/10 - prečišćeni tekst

50 "Sl. glasnik RS", broj: 12/10 i 117/11

51 "Službene novine Federacije BiH", broj: 44/98, 42/99, 12/09, 42/11

52 "Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH", broj: 31/11

53 "Službeni glasnik RS", broj: 13/10

54 Kazneni zakon BiH, članak 109. stavak 1.

mlađoj punoljetnoj osobi kazna se ne može ni u kojem slučaju izvršavati u kazneno-popravnoj ustanovi za maloljetnike, ako bi to na bilo koji način bilo štetno za maloljetne osobe prema kojima se izvršava kazna maloljetničkog zatvora u toj ustanovi.⁵⁵

*Izbor posla za osuđenog maloljetnika vrši se prema njegovim sposobnostima i sklonostima za određenu vrstu posla, u cilju stručnog osposobljavanja, a sukladno mogućnostima koje postoje u kazneno-popravnoj ustanovi za maloljetnike. Mlađoj punoljetnoj osobi također će se omogućiti obrazovanje i stručno osposobljavanje, bez obzira izvršava li se kazna u posebnim ustanovama ili u posebnim odjeljenjima kazneno-popravnih ustanova za odrasle osobe.*⁵⁶

*Radno vrijeme osuđenog maloljetnika određuje se tako da mu se omogući i stručno osposobljavanje i da mu ostane dostatno vremena za fizički odgoj i razonodu.*⁵⁷

*Osuđeni maloljetnik može biti uvjetno otpušten s izdržavanja kazne ako je izdržao trećinu kazne, ali ne prije nego što je proveo jednu godinu u kazneno-popravnoj ustanovi. Za vrijeme uvjetnog otpusta sud može odrediti odgojnu mjeru pojačanog nadzora mjerodavnog tijela socijalne skrbi.*⁵⁸

*Maloljetni osuđenik, osim u iznimnim okolnostima, ima pravo održavati kontakte sa svojom obitelji putem pisama i posjeta.*⁵⁹

Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera regulira pitanje smještaja maloljetnika lišenih slobode na način da *određuje da se maloljetnici smještaju u posebno odjeljenje u zavodu ili u posebni zavod u entitetu u kome zatvorena osoba ima prebivalište, odnosno boravište, u kome maloljetne osobe mogu ostati do navršene 23. godine života, a ako do tada ne budu izdržale kaznu, uputit će se u zavod u kome punoljetni zatvorenici izdržavaju kaznu zatvora.*⁶⁰ Osobe koje izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora moraju imati odvojene prostorije za boravak od prostorija ostalih zatvorenika, ako se nalaze u posebnom odjeljenju.⁶¹

Zakonom je dalje određeno da u *posebnom odjeljenju ili zavodu postoji osnovna i srednja škola, sukladno propisima o osnovnoj i srednjoj školi, ili se, u suradnji s odgovarajućom osnovnom, odnosno srednjom školom, u posebnom odjeljenju ili zavodu osnivaju odjeljenja osnovne, odnosno srednje škole za obrazovanje i odgoj tih osoba. Osoba koja izdržava kaznu maloljetničkog zatvora može iznimno, pod nadzorom odgajatelja, radi završetka započetog školovanja, pohađati školu izvan zavoda, ako to dozvoljavaju sigurnosna situacija i program tretmana.*⁶²

Osobama koje izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora *ne može se ograničiti dopisivanje s roditeljima i drugim bliskim srodnicima.*⁶³

*Osobi koja izdržava kaznu maloljetničkog zatvora koja se dobro ponaša i zalaže u učenju i radu upravnik zavoda može odobriti dopust radi posjećivanja roditelja i drugih bliskih srodnika. Dopust se može odobriti dva puta tijekom godine i nijednom ne može trajati dulje od 20 dana.*⁶⁴

55 Kazneni zakon BiH, članak 109. stavak 2.

56 Kazneni zakon BiH, članak 109. stavak 3.

57 Kazneni zakon BiH, članak 109. stavak 4.

58 Kazneni zakon BiH, članak 109. stavak 5.

59 Kazneni zakon BiH, članak 109. stavak 6.

60 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, članak 190. stavak 1.

61 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, članak 190. stavak 3.

62 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, članak 192.

63 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, članak 194. stavak 1.

64 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, članak 195. stavci 1. i 2.

Osobi koja izdržava kaznu maloljetničkog zatvora, a nije navršila 23 godine života, može se iznimno izreći stegovna mjera upućivanja u samicu najviše do pet dana.⁶⁵ Prema osobi koja izdržava kaznu maloljetničkog zatvora, a nije navršila 23 godine života, ne može se primijeniti mjera usamljenja.⁶⁶

*U izvršenju odgojnih mjera s maloljetnicima treba postupati na način koji odgovara njihovom uzrastu i osobnim svojstvima, pridržavajući se u radu pedagoških, andragoških i psiholoških načela. Maloljetnike treba podsticati da aktivno sudjeluju u svome odgoju, mijenjanju svojih stavova i loših navika i u razvijanju osjećaja odgovornosti za vlastite postupke. Tijekom izvršenja odgojnih mjera maloljetnicima će se, sukladno njihovom uzrastu i sposobnostima, kao i sklonostima prema određenim zanimanjima, osigurati osnovno i srednje obrazovanje, kao i radno osposobljavanje.*⁶⁷

Zakonom o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske utvrđuju se *posebna pravila postupanja prema djeci koja se nalaze u sukobu sa zakonom*, mlađim punoljetnim osobama i djeci koja su žrtve ili svjedoci po kojima su dužni postupati sudovi, tužiteljstva, uključujući ovlaštene službene osobe, tijela starateljstva, obitelji, škole, institucije na svim razinama društvene zajednice, kao i drugi sudionici uključeni u kaznenu proceduru na način kojim se bez diskriminacije *unapređuje osjećaj dostojanstva i osobne vrijednosti djeteta*, uzima u obzir uzrast djeteta, najbolji interesi djeteta, njegovo pravo na život, opstanak i razvoj, omogućava da dijete sukladno uzrastu i zrelosti izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja se na njega odnose, pri čemu sva zalaganja trebaju voditi rehabilitaciji i socijalnoj reintegraciji djeteta i njegovom preuzimanju konstruktivne uloge u društvu.

---

65 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, članak 196. stavak 1.

66 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, članak 197.

67 Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera, članak 220.

IV SITUACIJSKA ANALIZA

4.1. UVODNE NAPOMENE

Kako je naprijed navedeno⁶⁸, podaci koji slijede, a koji ukazuju na stanje prava djece i maloljetnika u pojedinim ustanovama, i generalno stanje u svim ustanovama na području cijele Bosne i Hercegovine, dobiveni su od strane stručnog osoblja uposlenog u ovim ustanovama (ukupno 56 ispitanika), te neposrednim obavljanjem razgovora s maloljetnicima smještenim u ustanove.

Situacijskom analizom stanja prava maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom obuhvaćene su sljedeće vrste ustanova:

1. Odjeljenja maloljetničkog zatvora
2. Ustanove za izvršenje odgojnih mjera
  - a. Ustanove za izvršenje stegovnih mjera
  - b. Ustanove za izvršenje zavodskih mjera
    - b.1. Odgojno-popravni domovi pri Kazneno-popravnim zavodima
    - b.2. Odgojne ustanove

4.1.1. Odjeljenja maloljetničkog zatvora

Istraživanjem su obuhvaćena sljedeća odjeljenja maloljetničkog zatvora:

1. Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnom zavodu, Zenica
2. Maloljetnički zatvor, Istočno Sarajevo

Prema rješenjima predviđenim Kaznenim zakonom BiH, *kažnjen može biti samo stariji maloljetnik koji je učinio kazneno djelo s propisanom kaznom zatvora težom od pet godina*, a zbog teških posljedica djela i stupnja krivnje ne bi bilo opravdano izreći odgojnu mjeru. *Kazna maloljetničkog zatvora ne može biti kraća od jedne ni dulja od deset godina*, a izriče se na pune godine ili na pola godine.

Pri odmjeravanju kazne starijem maloljetniku za kazneno djelo sud ne može izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju duljem od kazne zatvora propisane za to kazneno djelo, ali sud nije vezan uz najmanju propisanu mjeru te kazne. Nadalje, pri odmjeravanju kazne maloljetničkog zatvora starijem maloljetniku, sud će uzeti u obzir sve okolnosti koje utječu da kazna bude manja ili veća, imajući posebice u vidu stupanj duševne razvijenosti maloljetnika i vrijeme potrebno za njegov preodgoj i stručno osposobljavanje.

Za razliku od naprijed navedenog, Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske propisuje da *kazna maloljetničkog zatvora koja se izriče maloljetnom učinitelju kaznenog djela ne može biti dulja od pet godina*, a izriče se na pune godine ili na mjesec.

68 II Metodologija, str.2

Zakonom Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera propisano je da se *kazna maloljetničkog zatvora izvršava u posebnom odjeljenju za maloljetnike u zavodu ili u posebnom zavodu u entitetu u kome zatvorena osoba ima prebivalište, odnosno boravište*, u kome maloljetne osobe mogu ostati do navršene 23. godine života, a ako do tada ne budu izdržale kaznu, bit će upućene u zavod u kome punoljetni zatvorenici izdržavaju kaznu zatvora. Iznimno, u zavodu za maloljetnike, odnosno u posebnom odjeljenju, može ostati osoba koja je navršila 23 godine života ako je to potrebno radi završetka njezinog školovanja ili stručnog osposobljavanja, ali najdulje do navršene 25. godine života. Osobe koje izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora moraju imati odvojene prostorije za boravak od prostorija ostalih zatvorenika, ako se nalaze u posebnom odjeljenju.

Prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, *kazna maloljetničkog zatvora izvršava se u posebnom kazneno-popravnim zavodu za maloljetnike* koji ne mogu imati dodira s kazneno-popravnim ustanovom u kojoj odrasle osobe izdržavaju kaznu zatvora. *Kazna maloljetničkog zatvora izrečena osobama ženskog spola izvršava se u posebnom kazneno-popravnim zavodu za maloljetnice ili posebnom odjeljenju kazneno-popravnog zavoda za maloljetnike*. Maloljetnici koji za vrijeme izvršenja kazne maloljetničkog zatvora postanu punoljetni i dalje nastavljaju boraviti u zavodu za maloljetnike ili u odjeljenju za mlađe punoljetne osobe, osim ako njihova društvena reintegracija neće imati veći učinak ako se smjeste u zavod za odrasle. Mlađe punoljetne osobe kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora smještaju se u zavod koji ima sličan režim kao i zavod za maloljetnike.

4.1.2. Ustanove za izvršenje odgojnih mjera

4.1.2.1. Ustanove za izvršenje stegovnih mjera

Istraživanjem su obuhvaćene sljedeće ustanove za izvršenje stegovnih mjera:

1. Dnevni centar za maloljetnike, Banja Luka
2. KJU Disciplinski centar za maloljetnike, Sarajevo
3. JU Disciplinski centar za maloljetnike, Tuzla

Kazneni zakon BiH propisuje da *mlađem maloljetniku (starosne dobi od 14 do 16 godina) mogu biti izrečene samo odgojne mjere*, a, iznimno, ove mjere mogu biti izrečene i starijem maloljetniku (starosne dobi od 16 do 18 godina), pod uvjetima propisanim Kaznenim zakonom. Stegovne mjere upućivanja u stegovni centar za maloljetnike izriču se maloljetnom učinitelju kaznenog djela kojem nije potrebno izreći trajnije mjere odgoja i preodgoja, naročito ako je učinio kazneno djelo iz nepromišljenosti ili lakomislenosti.

Pri izboru odgojne mjere sud će uzeti u obzir godine života maloljetnika, stupanj njegove duševne razvijenosti, njegova psihička svojstva, njegove sklonosti, pobude iz kojih je kazneno djelo učinio, dotadašnji odgoj, sredinu i prilike u kojima je živio, težinu kaznenog djela te je li mu ranije bila izrečena odgojna mjera ili kazna i sve druge okolnosti koje mogu utjecati na izricanje odgojne mjere.

Maloljetnika kome je izrečena mjera upućivanja u stegovni centar za maloljetnike sud može uputiti u *stegovni centar*:

- na određeni broj sati u blagdanske dane, ali najviše četiri uzastopna blagdanska dana;
- na određeni broj sati tijekom dana, ali najdulje u trajanju jednog mjeseca;
- na neprekidni boravak za utvrđeni broj dana, ali ne dulje od dvadeset dana.

Pri izricanju mjere upućivanja u stegovni centar za maloljetnike sud će voditi računa da zbog njezinog izvršenja maloljetnik ne izostane s redovite školske nastave ili posla. U stegovnom se centru maloljetnik može uposliti na korisnim radovima koji odgovaraju njegovim godinama života, ukoliko on ili njegov staratelj na to pristanu. Pri izricanju odgojne mjere upućivanja u stegovni centar za maloljetnike sud može izreći i odgojnu mjeru pojačanog nadzora mjerodavnog tijela socijalne skrbi koja se izvršava po izvršenju odgojne mjere upućivanja u stegovni centar za maloljetnike.

Prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku RS, maloljetnik se upućuje u odgojni centar kada je potrebno da se odgovarajućim kratkotrajnim mjerama utječe na njegovu ličnost i ponašanje.

U *odgojni centar* maloljetnik se upućuje:

- na određeni broj sati tijekom dana u trajanju od najmanje 14 dana, a najdulje 30 dana;
- na neprekidni boravak u trajanju od najmanje 15 dana, ali ne dulje od 3 mjeseca.

Boravak maloljetnika u odgojnom centru mora biti ispunjen djelatnostima primjerenim njegovim osobinama, učenjem, korisnim radom koji odgovara njegovim sposobnostima i interesima kao i drugim odgojnim sadržajima *usmjerenim na razvijanje osjećaja odgovornosti*. Uz odluku o upućivanju u odgojni centar sud može izreći i neku od mjera pojačanog nadzora.

4.1.2.2. Ustanove za izvršenje zavodskih mjera

Sukladno Kaznenom zakonu BiH, zavodske mjere izriču se maloljetnom učinitelju kaznenog djela kojem treba izreći trajnije mjere odgoja, preodgoja ili liječenja uz njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine.

4.1.2.2.1. Odgojno-popravni domovi

Istraživanjem su obuhvaćeni sljedeći odgojno-popravni domovi pri kazneno-popravnim zavodima:

1. Vaspitno-popravni dom pri Kazneno-popravnom zavodu Tunjice, Banja Luka
2. Odgojno-popravni dom pri Kazneno-popravnom zavodu, Tuzla

Sud će izreći odgojnu mjeru *upućivanja u odgojno-popravni dom za maloljetne učinitelje kaznenih djela maloljetniku prema kojem treba primijeniti pojačane mjere preodgoja*. Pri odlučivanju hoće li izreći ovu odgojnu mjeru sud će posebice uzeti u obzir težinu i prirodu učinjenog kaznenog djela i okolnost jesu li maloljetniku ranije bile izrečene odgojne mjere ili kazna maloljetničkog zatvora. U odgojno-popravnom domu maloljetnik ostaje najmanje jednu, a najviše pet godina. Pri izricanju odgojne mjere upućivanja u odgojni-popravni dom sud neće odrediti njezino trajanje, već će o tome naknadno odlučiti.

Sukladno Zakonu o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, sud izriče mjeru *upućivanja u odgojno-popravni dom maloljetniku kada ga je neophodno izdvojiti iz dotadašnje sredine i ako je potrebno primijeniti pojačane mjere i stručne programe preodgoja*. Kada odlučuje hoće li izreći ovu mjeru, sud posebice uzima u obzir težinu i prirodu učinjenog kaznenog djela i okolnosti je li prema maloljetniku ranije bila izrečena neka odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora. U odgojno-popravnom domu maloljetnik ostaje najmanje šest mjeseci, a najdulje četiri godine, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra postoje li osnove za obustavu izvršenja ove mjere ili njezinu zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom.

Naprijed navedenim zakonom utvrđuje se da se *zavodska mjera upućivanja u odgojno-popravni dom, koja je izrečena osobi muškog spola, izvršava u odgojno-popravnom domu za te osobe, dok se ova mjera u slučaju kada je*

izrečena osobi ženskog spola izvršava u odgojno-popravnom domu za maloljetnice ili u odvojenom ženskom odjeljenju odgojno-popravnog doma za osobe muškog spola. Punoljetna osoba kojoj je izrečena mjera upućivanja u odgojno-popravni dom, kao i maloljetnik koji u odgojno-popravnom domu za vrijeme trajanja mjere postane punoljetan, smješta se u posebno odjeljenje odgojno-popravnog doma. Osoba kojoj je izrečena zavodska mjera upućivanja u odgojno-popravni dom u njemu može ostati do navršene 23. godine.

4.1.2.2. Odgojne ustanove

Istraživanjem su obuhvaćene sljedeće odgojne ustanove:

1. Zavod za vaspitanje muške djece i omladine "Hum", Sarajevo

Kazneni zakon BiH propisuje da će sud izreći odgojnu mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu maloljetniku nad kojim treba osigurati vršenje stalnog nadzora od strane stručnih odgajatelja u ustanovi za odgoj maloljetnika. U odgojnoj ustanovi maloljetnik ostaje najmanje šest mjeseci, a najviše tri godine. Pri izricanju ove mjere sud neće odrediti njezino trajanje, već će o tome naknadno odlučiti.

Nasuprot rješenjima predviđenim Kaznenim zakonom BiH, prema Zakonu o zaštiti i postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, sud izriče mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu, kada je potrebno maloljetnika izdvojiti iz sredine u kojoj živi i osigurati mu pomoć i stalni nadzor stručnih odgajatelja u ustanovi za odgajanje maloljetnika. Prema ovom Zakonu, maloljetnik ostaje u odgojnoj ustanovi najmanje šest mjeseci, a najdulje dvije godine, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra ima li osnove za obustavu izvršenja mjere ili zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom.

4.1.3. Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora

Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora je da se pružanjem zaštite i pomoći maloljetnim učiniateljima kaznenih djela, nadzorom nad njima, njihovim stručnim osposobljavanjem i razvijanjem njihove osobne odgovornosti osigura njihov odgoj, preodgoj i pravilan razvoj. Uz to, svrha kazne maloljetničkog zatvora je poseban utjecaj na maloljetnog učiniatelja da ubuduće ne učini kaznena djela, kao i na druge maloljetnike da ne učine kaznena djela.

4.2. ANALIZA STANJA U POJEDINIM USTANOVAMA U KOJIMA SU SMJEŠTENI MALOLJETNICI U SUKOBU SA ZAKONOM

4.2.1. Uvodne napomene

Ova je analiza urađena na temelju podataka dobivenih od stručnog osoblja u ustanovama putem upitnika, te obavljanjem razgovora/ fokus skupina s maloljetnicima u ustanovama.

Fokus skupine obavljene su s maloljetnicima koji se trenutačno nalaze u ustanovama na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora, izvršavaju odgojne – zavodske mjere, te s maloljetnicima koji su na dan obavljanja fokus skupine bili nazočni u stegovnim, odnosno dnevnim centrima. Razgovori su u svim ustanovama obavljani isključivo s maloljetnicima muškog spola, iz razloga što u razdoblju obavljanja fokus skupina niti jedna maloljetnica nije boravila u ovim ustanovama.

4.2.2. Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnim zavodu u Zenici

Uvodne napomene

Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnim zavodu u Zenici (u daljnjem tekstu: Zatvor) formirano je po završetku ratnih djelovanja u BiH (1992 – 1995).

Odjeljenje maloljetničkog zatvora nalazi se na kraju kruga KPZ Zenica, zatvorenog je tipa, i to je tzv. kolektiv 5 KPZ Zenica ili Paviljon 5. Objekt Odjeljenja maloljetničkog zatvora sastoji se iz dvije etaže, odnosno prizemlja i prvog kata. Maloljetnici koji izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora smješteni su na prvom katu, dok su u prizemlju smješteni punoljetni zatvorenici koji su zbog dobrog ponašanja izdvojeni u poseban kolektiv, te zatvorenici osobe s invaliditetom.

Navode ispitanih uposlenika Odjeljenja maloljetničkog zatvora koji ukazuju na problem nedostatka stručnog kadra za rad s maloljetnicima potvrđuje činjenica da u Zatvoru s djecom radi samo jedan odgajatelj, jedan nadzornik i 4 zatvorska stražara.

Smještajni kapacitet maloljetničkog zatvora je 15 maloljetnika. Trenutačno se na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora u KPZ ZT Zenica nalazi 14 maloljetnih osoba, od toga su 2 osobe mlađe od 18 godina.

U fokus skupini u ovoj ustanovi sudjelovalo je 12 maloljetnika.

Generalna zapažanja učesnika fokus skupine

Maloljetnici smješteni u Odjeljenju maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnim zavodu zatvorenog tipa u Zenici uvjete su boravka u njemu ocijenili iznimno lošim.

Ishrana

Ističu da je hrana neukusna, ali da je ima dovoljno količinski. Jelovnikom su, uglavnom, ponuđeni isti obroci, odnosno nema raznovrsnosti namirnica. Jedan maloljetnik kaže: *“Dva puta sedmično imamo isto da jedemo, svaki je doručak isti. Ista marmelada.”*, Ili *“Sve je isto, znači riža, grah, varivo i sutlija, makarone... Ma kakve salate... kupus... Nađete bube u salati...”* Navode da voće, kolače, sokove i slično dobivaju iznimno rijetko, samo za vrijeme blagdana. Također, sumnjaju u ispravnost namirnica koje se koriste za pripremanje obroka, jer su često obroci servirani tako da je evidentna loša kvaliteta. Žale se da je hrana neugodnog mirisa, a naročito meso. Ispitani uposlenici ustanove su na pitanje kako je regulirana ishrana u Zatvoru uglavnom odgovarali da je ishrana regulirana Zakonom o izvršenju kaznenih sankcija FBiH, te Pravilnikom Zatvora. Također, u odgovorima se navodi i sljedeće: *“zadovoljavajuće”, “u društvenom restoranu Zavoda”, “imaju pojačanu ishranu u odnosu na druge”*. U okviru zatvorskog kompleksa postoji kantina, ali maloljetnici se žale da nije dobro opskrbljena i da nema uvjeta za skladištenje određenih namirnica, jer nemaju hladnjake. Problem s hladnjacima je opći, jer, prema njihovim riječima, nemaju na raspolaganju ispravan aparat: *“Ni kolektivni, ni pojedinačni... nikako nemamo frižider. Hrana nam se kvari za dan. Što kupiš moraš odmah pojesti, ili “Donesu nam npr. salamu zapakovanu. Oni to otvore i ti to moraš pojesti odmah. Donesu ti pet salama. Oni to razrežu i ti to moraš pojesti. Sve otvore, čokoladice... sve otvore, a ništa ne može stajati... Banane režu, krastavice, lubenicu, dinju, ma sve gledaju”*.

Higijena

U segmentu održavanja osobne higijene, maloljetni zatvorenici ističu da tople vode imaju u neograničenim količinama. Mjesečno dobivaju jedan sapun, toalet papir i truleks krp, a sve ostalo kupuju sami. Ručnike sami osiguravaju, a rublje peru ručno, jer smatraju da za to nemaju adekvatne uvjete u zatvorskom ve-

šeraju. Posteljina se u spavaonicama mijenja svakog drugog tjedna. Većina ispitanih uposlenika u ustanovi ocjenjuje da je higijena u svim prostorijama Zatvora uglavnom dobra, da nema problema u osiguravanju adekvatne razine iste, a čišćenje prostorija vrši se 1-2 puta dnevno.

Zdravstvena zaštita

Maloljetnicima je na raspolaganju medicinska i stomatološka ambulanta, ali ocjenjuju da je osoblje ne-stručno i da ih neadekvatno liječe.

Dnevne aktivnosti

Tijekom dana maloljetnici imaju radne obveze. Rade u knjižnici, kuhinji ili imaju druga zaduženja unutar Zatvora. Na raspolaganju im je teretana (jednom u pet dana) što redovito koriste. Sličan su odgovor naveli i ispitanici uposlenici, te je 5 od 6 ispitanika odgovorilo da se djeca u Zatvoru bave sportom, te su teretanu i nogomet istaknuli kao sportove kojima se maloljetnici najviše bave. Na pitanje kako se organizira radno-okupacijska terapija, uposlenici su najviše odgovarali da postoji više sekcija, da su svi radno angažirani, te da rade u proizvodnim pogonima. Odgovori, nadalje, ukazuju da se radno-okupacijska terapija organizira redovito, i to pet puta tjedno. Maloljetnici priznaju da se sekcije u Zatvoru organiziraju, ali da nitko od sudionika fokus skupine nije uključen u njih. Ranije je bilo raznih sekcija u koje su bili uključeni, a sada samo pod uvjetom da imaju adekvatno vladanje i dobru ocjenu mogu pohađati kurseve engleskog i arapskog jezika: *"...al' moraš biti A grupa da bi to radio"*.

Izvanzavodske aktivnosti i pogodnosti

Sudionici fokus skupine navode da imaju mogućnost korištenja izvanzavodskih pogodnosti. Ističu da su zadovoljni zakonskim rješenjima u ovoj oblasti, međutim, prema njihovim riječima, ovo pravo ne ostvaruju svi pod jednakim uvjetima: *"Ali to koriste samo 4 do 5 maloljetnika... Pa eto... potrebna je ocjena policije, oštećene strane, socijalnog radnika. Zaključuju da se navedene povlastice mogu dobiti "podmićivanjem" određenih osoba i da se u Zatvoru sve plaća. Inače, navode da nema organiziranih izlazaka, izleta, odlazaka na kulturne ili sportske manifestacije. Navode maloljetnika da se izleti ne organiziraju potkrepljuju i odgovori uposlenika ustanove, te je od ukupno šest ispitanih pet uposlenika odgovorilo da se izleti ne organiziraju. Na pitanje postoje li problemi s organiziranjem izleta, većina uposlenika nije odgovorila, dok je jedan naveo da je problem "sigurnosne prirode", te da se izleti ne organiziraju, jer maloljetnici "imaju mogućnost korištenja izvanzavodskih pogodnosti"*.

Komunikacija s drugima

Maloljetnicima koji se nalaze na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora u Odjeljenju maloljetničkog zatvora pri KPZ Zenica omogućena je komunikacija s obitelji i prijateljima. Zadovoljni su uvjetima pod kojima ostvaruju pravo na viđanje s članovima obitelji. Sudionici fokus skupine ističu da na raspolaganju imaju jednu govornicu, dostupnu isključivo maloljetnicima. Za ovo pravo, navode, da su se sami izborili i posebice su ponosni što su uspjeli! Svaki maloljetnik posjeduje karticu sa sedam memoriranih brojeva. Jedini problem je što maloljetnici ne mogu primati pozive obitelji i prijatelja, odnosno imaju samo mogućnost da oni upućuju pozive. Nisu zadovoljni cijenom ovih telefonskih usluga, te smatraju da su razgovori preskupi i da bi tarifa poziva trebala biti jeftinija.

Sudionici fokus skupine istaknuli su da uživaju potporu roditelja za vrijeme izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora. Navedenu činjenicu potvrdili su i uposlenici KPZ navodeći da u rad s maloljetnicima uključuju njihove roditelje i obitelji. Štićenici dodaju kako bi voljeli kada bi češće komunicirali s roditeljima i rođacima, kada bi se omogućilo da imaju više posjeta i da uvjeti za izlazak na dopust budu blaži.

Maloljetnici navode da stručne osobe izvan KPZ Zenica ne obavljaju posjete ovom Zatvoru, s ciljem provedbe programa njihove resocijalizacije i rehabilitacije. Nadalje, ističu da u Zatvoru ne postoje nikakvi oblici komunikacije s lokalnom sredinom, niti organizirani proces obrazovanja maloljetnika.

Maloljetnici nisu zadovoljni činjenicom da svakodnevno dolaze u kontakt s odraslim osuđenima: “*Mi ležimo svi zajedno sa punoljetnim... soba do sobe...Tu oni kafu s nama piju... Mi smo cijeli dan u krugu sa njima...*” Ističu da su u stalnoj komunikaciji s odraslima i pod njihovim utjecajem, kako navode, počinju razmišljati i ponašati se kao oni. Interesantan je i podatak da je samo jedan uposlenik navedeno prepoznao kao problem s kojim se susreću u radu s ovom populacijom, te je potrebno izvršiti potpuno fizičko odvajanje maloljetnih i punoljetnih osoba, poglavito iz sigurnosnih razloga, ali i s ciljem postizanja svrhe kažnjavanja maloljetnika.

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Sudionici fokus skupine pokazali su iznimno nezadovoljstvo odnosom odgajatelja i drugih uposlenika prema njima. Žale se kako su izloženi kontinuiranom verbalnom zlostavljanju i povremenom fizičkom nasilju od strane odgajatelja. Smatraju da se osoblje prema njima ophodi neprofesionalno, te time maloljetnicima ne pružaju nikakvu pomoć u resocijalizaciji.

Jedan maloljetnik, sudionik u radu fokus skupine, podijelio je svoje iskustvo i problem s nadzornikom koji ga je, kako ističe, tukao palicom, jer ga je maloljetnik zamolio da ne viče na njega, već da razgovaraju na normalan način. Navodi da je, nakon psovki, vike i udaraca, kažnjen osamljenjem, te je u izolaciji proveo više od mjesec dana.

Nadalje, maloljetnici ističu da svakodnevno trpe neprijatne provokacije osoblja. Nezadovoljni su činjenicom da s njima nitko ne radi “ozbiljno”, da je osoblje neprofesionalno i da im se ne posvećuje dovoljno pozornosti. Ističu da psihologa ili stručne osobe slične profesije “nisu nikako vidjeli, a naročito ne razgovarali ili sudjelovali u kontinuiranom stručnom procesu”. Zbog navedenog smatraju da je, prije svega, potrebno “promijeniti” uposlenike Zatvora koji rade s maloljetnicima, te izvršiti potpuno odvajanje maloljetnih od punoljetnih osoba.

Sudionici fokus skupine predlažu organiziranje programa izvanrednog obrazovanja, jer nemaju potporu odgajatelja za završetak započetog školovanja ili fakulteta za vrijeme boravka u Zatvoru.

Pojedini maloljetnici navode da su bili kažnjeni samicom. Kažu da su uvjeti u samicama veoma loši, nehigijenski i da je u takvim situacijama odnos uposlenika naročito nasilan. Zbog nekorektnog stava osoblja Zatvora u pogledu zajedničkog korištenja pojedinih dijelova KPZ-a s punoljetnim osuđenima, maloljetnici u razgovoru pokazuju izričito protivljenje i negodovanje prema ovakvim uvjetima boravka u KPZ-u, te smatraju da će zbog navedenog nakon izdržane kazne maloljetničkog zatvora, iz KPZ-a izaći samo kao “lošije” osobe, za što posebice odgovornim smatraju upravu KPZ-a i način organiziranja boravka u istom.

Kada je u pitanju osoblje koje radi s maloljetnicima, sudionici fokus skupine istaknuli su da vrlo rijetko razgovaraju s psihologom i drugim stručnim osobama, te da su odgajatelji jedini koji s njima razgovaraju. Pojedinci u KPZ-u borave već 4 godine, te su u tome razdoblju samo jednom s psihologom obavili razgovore, koji su, kako navode, trajali veoma kratko. Navedeno potvrđuju i navodi ispitanih uposlenika ustanove, koji ističu da je jedan od glavnih problema s kojima se susreću u radu manjak stručnog osoblja, te potreba za upošljavanjem stručnog kadra koji će raditi s maloljetnicima. Ispitani uposlenici smatraju da je neophodna stalna edukacija i stručno usavršavanje, kao jedan od načina unapređenja rada profesionalaca, pri čemu je posebice značajno naglasiti potrebu uključivanja i roditelja maloljetnika, te centara za socijalnu skrb.

PREPORUKE:

Upravi Kazнено-popravnog zavoda zatvorenog tipa u Zenici da, sukladno raspoloživim prostornim kapacitetima i financijskim sredstvima, izvrši prostornu reorganizaciju, odnosno osigura zavodske prostorije i dijelove zavodskog dvorišta, s namjenom isključivog korištenja od strane maloljetnika u Zatvoru, s ciljem potpunog fizičkog razdvajanja maloljetnih od punoljetnih osoba u Zavodu. Također, potrebno je izvršiti premještanje punoljetnih zatvorenika iz Petog paviljona, s ciljem oslobađanja postojećeg kapaciteta za potrebe Odjeljenja maloljetničkog zatvora. Ovu mjeru potrebno je provesti, posebice uzimajući u obzir međunarodne standarde i domaće zakonodavstvo, koji definiraju obvezu razdvajanja maloljetnih od punoljetnih osuđenika u kazнено-popravnim zavodima, a s ciljem postizanja učinkovitijih rezultata preodgoja i resocijalizacije maloljetnika za vrijeme izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora, te sprječavanja eventualnih negativnih posljedica međusobnih kontakata i komunikacije punoljetnih i maloljetnih osuđenika u Zavodu.

Rok za provedbu preporuke: 60 dana.

Upravi Kazнено-popravnog zavoda zatvorenog tipa u Zenici da preispita istinitost navoda maloljetnika koji ukazuju na eventualno neprofesionalno postupanje stručnog osoblja Zavoda u odnosu s maloljetnicima, s posebnim osvrtom na problem nedostatka stručnog rada psihologa s maloljetnicima. Ukoliko se utvrdi utemeljenost navoda maloljetnika, nalaže se provođenje stegovnog postupka protiv odgovornih stručnih osoba, te izricanje adekvatnih sankcija, dok se u segmentu stručnog tretmana maloljetnika od strane psihologa nalaže provjera svrsishodnosti utvrđenog plana i progama rada, da se provede kontrola stupnja kvalificiranosti stručnog osoblja u Zavodu, te u tome smislu izvrše neophodne izmjene plana i programa rada u ovoj oblasti. Navedene mjere potrebno je provesti s ciljem postizanja osnovne svrhe izricanja kazne maloljetničkog zatvora, odnosno povećanja stupnja resocijalizacije maloljetnika, i pospješivanja bolje reintegracije u društvenu zajednicu, nakon izdržane kazne maloljetničkog zatvora.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

Upravi Kazнено-popravnog zavoda zatvorenog tipa u Zenici da u suradnji s mjerodavnom zdravstvenom službom Zavoda izvrši kontrolu kvalitete namirnica kojima se Zavod opskrbljuje, te kontrolu uvjeta za njihovo skladištenje, s posebnim osvrtom na navode maloljetnika da u Odjeljenju maloljetničkog zatvora ne postoje adekvatni uvjeti za čuvanje hrane, kao što je, primjerice, nedostatak hladnjaka.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

Službi za tretman i resocijalizaciju maloljetnika Odjeljenja maloljetničkog zatvora pri Kazнено-popravnog zavodu zatvorenog tipa u Zenici da u okviru radno-okupacijske terapije maloljetnika redovito organizira veći broj različitih sekcija, sukladno željama i afinitetima maloljetnika u zavodu. Ovu mjeru potrebno je provesti uz poštovanje načela jednakog pristupa maloljetnika svim sekcijama.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

4.2.3. Maloljetnički zatvor, Istočno Sarajevo

Uvodne napomene

Maloljetnički zatvor u Istočnom Sarajevu (u daljnjem tekstu: Zatvor) počeo je s radom 2008. godine.

Maloljetnički zatvor se nalazi u krugu KPZ Istočno Sarajevo, pod rukovodstvom je ustanove, ali je smješten u potpuno fizički odvojenoj zgradi. U ovu se ustanovu upućuju maloljetnici kojima mjerodavni sudovi na području cijele Republike Srpske izreknu kaznu maloljetničkog zatvora.

Smještajni kapacitet Zatvora je 20 maloljetnika. U Zatvoru trenutačno borave 2 osuđene osobe koje su starije od 18 godina.

Struktura uposlenika koji rade s maloljetnicima na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora je sljedeća: ravnatelj ustanove, 13 uposlenika u Službi tretmana, te 6 odgajatelja u Službi tretmana.

U fokus skupini u ovoj ustanovi sudjelovala su 2 maloljetnika.

Generalna zapažanja učesnika fokus skupine

Maloljetnici koji izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora u Maloljetničkom zatvoru u Istočnom Sarajevu ističu da nisu posebice zadovoljni uvjetima u Zavodu, ali da su svjesni kako imaju privilegije u odnosu na punoljetne učinitelje kaznenih djela: *“...Pa nije baš dobro al’ u odnosu na druge...”*

Ishrana

Hranu dobivaju u dostatnim količinama i ocjenjuju je raznovrsnom i ukusnom, te ističu da ne oskudijevaju u voću i slatkišima. Propisan je jelovnik kojim je određena svakodnevna ishrana, a oni nisu nikada sudjelovali u njegovom sastavljanju, niti su to pokušavali. Ispitani uposlenici su u upitnicima istaknuli da djeca imaju redovitu ishranu koja podrazumijeva tri obroka i užinu, te da u kreiranju jelovnika sudjeluje zdravstvena služba Zatvora, uz konačnu odluku ravnatelja. Također, svi ispitani uposlenici ustanove smatraju da nema problema u nabavi namirnica, te da šticićenici ne oskudijevaju u bilo kojim namirnicama.

Higijena

U pogledu osobne higijene, sudionici fokus skupine istaknuli su da sredstva za osobnu higijenu sami kupuju, iako imaju mogućnost dobivanja sredstava za osobnu higijenu u Zatvoru, sukladno propisima. Navode da tople vode ima tijekom cijelog dana, te da nema ograničenja u korištenju iste. Posteljenu i ručnike sami osiguravaju, a sve rublje se jednom tjedno pere i pegla u zatvorskom vešeraju. Jedan maloljetnik je ovako objasnio: *“Ovdje je baš ekstra, mislim uvjeti su dobri za ležanja.”* Kad je u pitanju higijena u Zatvoru, većina ispitanih uposlenika smatra da je veoma dobra, te da nema problema u osiguravanju adekvatne razine iste.

Dnevne aktivnosti

U Zatvoru postoje pravila o organiziranju redovitih dnevnih aktivnosti koja se poštuju. Propisano je da nakon radnih aktivnosti slijede stanke kada se može izaći u dvorište koje je sastavni dio zatvorskog kompleksa. Kako trenutačno samo dva maloljetnika izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora, dnevni je ritam fleksibilniji, te mogu češće od predviđenog boraviti u dvorištu Zatvora. Dnevne aktivnosti podrazumijevaju psihoterapijske razgovore, koji im, kako ističu, nisu posebice zanimljivi. Također, društvene igre, koje su im na raspolaganju, smatraju previše jednostavnim i voljeli bi raditi nešto konkretnije, za što bi bili plaćeni, poput rada u knjižnici, pekari, te različitim radionicama. Ističu da povremeno obavljaju poljoprivredne radove u okviru zatvorskog kompleksa. Svakodnevnicu maloljetnika svodi se na gledanje TV-a, uz redo-

vite psihoterapijske razgovore i povremenu rekreaciju u teretani: *“Ovdje je organizacija skroz slaba, ovdje se nema šta ni raditi.”* Prema riječima maloljetnika, dok ih je bilo više, bile su organizirane sekcije, a sada ne. I sami uposlenici istaknuli su da postoji problem nedostatka radionica, zbog čega se radne aktivnosti ili ne organiziraju, ili se organiziraju teže, te su također istaknuli problem u formiranju skupina, s obzirom da trenutačno relativno mali broj maloljetnika izdržava kaznu maloljetničkog zatvora u Zatvoru. Kad je u pitanju obrazovanje maloljetnika, ističu da imaju mogućnost obrazovanja, te da tu mogućnost koriste. Nastava je organizirana na način da u Zatvor dolaze profesori radi održavanja nastave. Prema njihovim riječima, zadovoljni su odnosom profesora i motivirani su da uče. Na raspolaganju im je knjižnica i kabinet s računarima, bez pristupa internetu, kantina, medicinska i stomatološka ambulanta u kojima se mogu obaviti jednostavnije intervencije. Maloljetnici su smješteni u odvojenim sobama, jer su trenutačni kapaciteti ustanove nepopunjeni. Štićenicima je dozvoljeno da u sobi imaju TV. Maloljetnici smatraju kako bi im bilo vrlo interesantno i korisno kada bi imali mogućnost raditi u zanatskim radionicama: *“Nek’ organizuju bar nešto ovdje, neke mašine nek’ donesu, bilo šta, samo nek’ se radi.”*

Izvanzavodske aktivnosti

Sudionici fokus skupine ističu kako bi bilo dobro da nakratko promijene okruženje i izađu iz Zatvora, odlaskom na izlet ili neku kulturno-sportsku manifestaciju. Ispitani uposlenici Zatvora ističu da je velika prepreka u radu to što ne postoji podzakonski akt, odnosno pravilnik kojim se uređuje pitanje organizacije izleta za maloljetnike, pa su istaknuli da upravo zbog toga postoje problemi u organiziranju izleta i posjeta kulturnim dešavanjima.

Komunikacija s drugima

Sudionici fokus skupine ističu da im je omogućena komunikacija s članovima obitelji ili drugim bliskim osobama. Propisi dozvoljavaju posjete jednom mjesečno, ali ukoliko postoji potreba za češćim dolascima, maloljetnici se mogu pismeno obratiti ravnatelju Zatvora. Do sada, prema riječima maloljetnika, nije bilo problema u korištenju prava na posjete. Također, postoji mogućnost komuniciranja s rodbinom i prijateljima putem telefona. Svaki maloljetnik ima karticu s memoriranih 7 do 8 brojeva, koje je uprava provjerila i odobrila. U svako doba dana mogu pozivati samo odobrene brojeve, dok pozive ne mogu primati. Ističu da redovito održavaju kontakt s članovima obitelji i prijateljima, te da ih zbog počinjenog djela ne osuđuju, već da ih roditelji i prijatelji razumiju i pomažu: *“Naravno, uvijek me tješe. Nemoj razmišljati o tome, proći će sve.”* Uposlenici ustanove su naveli da se trude što više uključiti roditelje, odnosno obitelj maloljetnika u rad, te su istaknuli da su u stalnom kontaktu s roditeljima.

U Zatvoru nisu organizirane aktivnosti koje predstavljaju oblik suradnje lokalne zajednice i Zatvora. Ne postoje tematski programi koje realiziraju određene vladine ili nevladine organizacije.

Prostor za maloljetnike koji izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora fizički je potpuno odvojen od dijela u kojem su smješteni punoljetni osuđenici, te maloljetnici nemaju kontakta s punoljetnim zatvorenicima, osim u slučaju odlaska u kantu radi kupovine.

Također, nemaju kontakta s lokalnom zajednicom, jer se ne organiziraju izlasci poput odlaska u kazalište, kino, prirodu i slično. Izvanzavodske pogodnosti mogu se koristiti nakon ispunjavanja zakonskih uvjeta, te u svezi s tim ističu da ne nailaze na probleme.

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Prema riječima maloljetnika, kazna maloljetničkog zatvora ostvaruje svrhu i pomaže im da sagledaju težinu počinjenih djela: *“Iz zatvora kad izađeš, možeš biti bolji ili gori.”*

Psihoterapijski rad, koji stručne osobe s njima obavljaju, ocjenjuju korisnim, a uposlenike koji rade s njima poštuju. Navode da se odgajatelji trude s njima uspostaviti dobru komunikaciju: *“Oni su korektni maksimalno, ja nemam zamjerki... Znamo, trude se maksimalno... Ne deru se ovdje nikada, možemo sve fino da pričamo.”*

Ispitani uposlenici Zatvora su među osnovnim problemima s kojima se susreću u radu s maloljetnicima istaknuli nedostatak tehničkih sredstava. Smatraju da je za kvalitetniji rad s ovom populacijom neophodna kontinuirana edukacija i stalno usavršavanje u ovoj oblasti, te je više od pola ispitanih uposlenika istaknulo da se ne usavršavaju u regionu, kao ni inozemstvu.

PREPORUKA:

Upravi Maloljetničkog zatvora u Istočnom Sarajevu da, sukladno mogućnostima i raspoloživim finansijskim sredstvima, iznađe mogućnost za formiranje radionica, te organiziranje rada maloljetnika u istim, kao jedan vid radno-okupacijske terapije. Ukoliko ne postoji mogućnost nabave potrebnih proizvodnih pogona, rad maloljetnika može obuhvatati i izradu različitih proizvoda, u svrhu daljnje distribucije i prodaje.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

4.2.4. Odgojno-popravni dom pri Kazneno-popravnom zavodu, Tuzla

Uvodne napomene

Odjeljenje Odgojno-popravnog doma pri Kazneno-popravnom zavodu u Tuzli (u daljnjem tekstu: Dom) utemeljeno je 2009. godine i predstavlja posebno odjeljenje za izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom.

Maloljetnici su raspoređeni u dvije odgojne skupine, odnosno 2 odjeljenja, a skupine su podijeljene prema stupnju napretka, odnosno postignute razine resocijalizacije.

U Odjeljenju Odgojno-popravnog doma neposredni kontakt s maloljetnicima, odnosno mlađim punoljetnim osobama ostvaruju: ravnatelj Zavoda (trenutačno upražnjeno radno mjesto, budući da nije imenovan od strane Vlade FBiH), zamjenik ravnatelja Zavoda, pomoćnik ravnatelja za Sektor za poslove odgoja/ tretmana osuđenih osoba i preodgoja maloljetnih i mlađih punoljetnih osoba, pomoćnik ravnatelja za Sektor za poslove osiguranja, viši stručni suradnik – vaspitač/ odgajatelj za maloljetne i mlađe punoljetne osobe, stručni suradnik psiholog za maloljetne i mlađe punoljetne osobe, te 7 zatvorskih stražara.

U fokus skupini u ovoj ustanovi sudjelovalo je 8 maloljetnika.

Generalna zapažanja sudionika fokus skupine

Maloljetnici koji se nalaze na izvršavanju odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom u Odgojno-popravnom domu pri Kazneno-popravnom zavodu u Tuzli iznijeli su generalno lošu ocjenu situacije u kojoj se nalaze. Razlozi za nezadovoljstvo su brojni, a na prvom se mjestu odnose na nemogućnost korištenja prava na vanzavodske pogodnosti. Žale se da rijetko koriste vikend dopust, čak i kada ispunjavaju zakonom propisane uvjete i kada obitelj jamči za njih. Jedan maloljetnik čak navodi svoj primjer i kaže da dvije godine nije koristio ovu mogućnost.

Ishrana

Sudionici fokus skupine žale se na nekvalitetnu i jednoličnu ishranu. Osim toga, prema njihovim riječima, hrana je često sumnjive kvalitete, pokvarena, jer se nepojedeni obroci koriste i za naredne dane kako: *“Bude i pokvareno... bude i jogurt pokvaren.”* ili *“Ma ima, ali kad ne valja... npr. treba se baciti sok ne valja, oni kažu hajde popijte.”* Ispitani uposlenici ove ustanove navode kako je ishrana djece u Domu regulirana Zakonom o izvršenju kaznenih sankcija i Pravilnikom zavoda. Na dnevnoj osnovi djeci su osigurana 3 obroka i užina. O kvaliteti ishrane brinu i jelovnike sastavljaju zdravstvena služba zavoda, odnosno mjerodavni liječnik, ravnatelj zavoda, te profesionalni instruktori kuharstva. Ispitanici, nadalje, ističu da ne postoje nikakvi problemi u nabavi prehrambenih proizvoda za pripremu obroka, te da se štíćenicima pripremaju različite vrste obroka, odnosno da ne oskudijevaju u nekoj vrsti namirnica.

Higijena

Dom je dužan maloljetnicima mjesečno osiguravati osnovna sredstva za higijenu, ali, prema riječima sudionika fokus skupine, to se rijeko realizira. Uglavnom, sve sami kupuju u kantini Doma, osim u slučajevima kada se utvrdi da netko od njih, s obzirom na financijske okolnosti, nije u mogućnosti kupiti neophodna sredstva, u kojem slučaju tu obvezu preuzima uprava ustanove. Isto je i s obućom i odjećom. Kabine za tuširanje dostupne su djeci svakodnevno, a tople vode ima stalno. Higijenu prostorija održavaju sami i za to dobivaju mjesečnu plaću u iznosu od 60 KM. Kako sudionici fokus skupine ističu, plaća nije jedini motiv za obavljanje kućnih poslova, kako nazivaju određene aktivnosti i dužnosti, već dobra preporuka i ocjena da netko ima radne navike i pristojno ponašanje, što se unosi u dosje i doprinosi boljem izvješću. Najviše ispitanih uposlenika istaknulo je da se higijena u Domu, odnosno higijena dječjih soba, toaleta, zajedničkih prostorija i dvorišta održava dva puta dnevno, te je ista uglavnom dobra, dok je nekoliko ispitanika navelo da je higijena toaleta loša. Kao najčešći problemi u osiguravanju adekvatne razine higijene u zavodu javljaju se nedostatak proračunskih i kemijskih sredstava, kao i nerazvijene higijenske navike maloljetnika.

Zdravstvena zaštita

Među sudionicima fokus skupine bilo je i onih koji su se žalili da imaju zdravstvenih tegoba poput dijabetesa ili kronične hipertenzije. Nisu zadovoljni razinom zdravstvene zaštite u KPZ i kvalitetom intervencija. Smatraju da je osoblje krajnje neprofesionalno i nezainteresirano da im pravodobno ukaže neophodnu medicinsku pomoć. Jedan od maloljetnika navodi: *“Ima tu medicinska služba, ima, al’ kao da je nema... Ovdje ti je jedino ono kad trebaš da umreš, onda ti tek pomognu.”* Odlazak kod zubara se prema njihovim riječima čeka mjesecima, jer je služba van KPZ-a, te su prijeko potrebne posebne pripreme i mjere opreza.

Dnevne aktivnosti

U segmentu organiziranja radno-okupacijske terapije u Domu najveći broj uposlenika ocjenjuje da je u cilju poboljšanja položaja djece i mladih u ustanovama u kojima se izvršava odgojna mjera upućivanja u odgojno-popravni dom u što većoj mjeri potrebno omogućiti ispoljavanje kreativnosti maloljetnika, organiziranjem različitih radionica, vršiti redovitu edukaciju stručnog osoblja, kao i upošljavanje dodatnog kadra, te osigurati više prostornih kapaciteta za boravak i svakodnevne aktivnosti maloljetnika u ovom Domu. Ispitani su uposlenici ustanove, uglavnom, naveli da ne postoje aktivnosti kojima se štíćenici u zavodu uključuju u širu društvenu zajednicu, niti se u rad s njima uključuju njihove obitelji. Nadalje, uposlenici navode da se radno-okupacijska terapija u Domu organizira kroz obavljanje razgovora sa štíćenicima, gledanje filmova, uključivanjem u postojeće radionice u Domu, te održavanjem informatičke, glazbene, likovne i sportske sekcije, dok je jedan ispitanik uposlenik istaknuo da se radno-okupacijske aktivnosti u

posljednjem razdoblju uopće ne organiziraju. Računari u ustanovi dostupni su štíćenicima, ali je njihova uporaba ograničena: *“Sat vremena možemo koristiti računare, ali ne možemo svaki dan...”*. Teretanom nisu zadovoljni, a knjižnica im nije interesantna: *“Mi imamo tamo neku staru teretanu...Vidite ovu ovdje prostoriju, to je biblioteka, tu mi nikad ne ulazimo...”* Svi ispitanici uposlenici ustanove istaknuli su da se maloljetnici u Domu bave sportom, uglavnom košarkom, nogometom, i treniranjem u teretani. Maloljetnicima koji izvršavaju odgojnu mjeru upućivanja u odgojno-popravni dom u Domu omogućeno je obrazovanje tako što se nastava organizira u Odjeljenju za maloljetnike. Profesori održavaju teorijski dio nastave, a praksa se realizira u kantini ili radionicama u okviru Odgojno-popravnog doma.

Izvanzavodske aktivnosti

Izleti se ne organiziraju, osim odlaska u susjedni zatvor Kozlovac, za koje posjete sudionici fokus skupine ne pokazuju interesiranje. Navedenu činjenicu potvrđuju i odgovori ispitanih uposlenika ustanove, te od ukupno 11 ispitanika, 10 je navelo da se izleti organiziraju kroz posjete KPZ Kozlovac. Pojedini maloljetnici ističu da su ranije odlazili na bazen u pratnji odgajatelja, ne svi, već samo oni s primjernim vladanjem, što je predstavljalo vrstu nagrade. Sudionici fokus skupine ističu da im je uskraćeno i pravo izlaska u grad uz pratnju, tako da uglavnom vrijeme provode u zatvorskom kompleksu. Rijetko izlaze i u dvorište, na sportske terene, kako bi izbjegli kontakt i eventualne sukobe s punoljetnim zatvorenicima.

Komunikacija s drugima

Posjeti štíćenicima u Domu dozvoljeni su tjedno u trajanju do dva sata. Pojedinci navode kako imaju redovite posjete roditelja, dok je nekolicina sudionika fokus skupine istaknula kako ih roditelji ne posjećuju. Za vrijeme posjeta službena je osoba nazočna u prostoriji. Telefonski razgovori mogu se obavljati svakodnevno poslije 16.00 sati, u trajanju do 10 minuta. Svi štíćenici u Domu posjeduju kartice sa 7 memoriranih brojeva, koje mogu pozivati, ali se žale kako su telefonske usluge skupe i kako sav novac troše na dopune za kartice.

Štíćenici navode da nemaju nikakvog kontakta s vršnjacima u lokalnoj zajednici. Povremeno u Dom dolaze volonteri i studenti radi obavljanja redovite studentske prakse, ali ispitanici nisu uvidjeli nikakav učinak komunikacije s njima.

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Sudionici fokus skupine žale se kako ih često kažnjavaju osamljenjem, odnosno boravkom u samici. Smatraju da ova kazna u najvećem broju slučajeva nije primjerena učinjenom djelu. Pored navedenog, kontinuirano su izloženi verbalnom zlostavljanju zatvorskih stražara, a nisu pošteđeni ni fizičkog nasilja koje se zataškava, što jedan maloljetnik ilustrira na sljedeći način: *“...počne se derati na mene, psuje na mene, i onda se i ja usprotivim, dođu ovdje dežurni, polome me, odvedu me u samicu, i gore me polome. Govori mi dežurni nemoj reći da smo te mi tukli, reci da si se potukao s ostalim štíćenicima.”* U samicama su naročito loši uvjeti, jer se ne održava adekvatna razina higijene. Također, navode da se nerijetko dešavaju situacije kada ih vezuju liscama, kao odgovor na njihov protest za bolje uvjete pod kojima izdržavaju kaznu.

PREPORUKE:

Odgojno-popravnom domu pri Kazneno-popravnom zavodu u Tuzli da maloljetnicima u zavodu osigura adekvatnu razinu zdravstvene zaštite, osigura pravodobne liječničke intervencije, posebice uzimajući u obzir međunarodne standarde i domaće zakonodavstvo koje regulira pravo na zdravstvenu zaštitu u ustanovama za izdržavanje kazne zatvora/ maloljetničkog zatvora. Također, potrebno je, sukladno raspoloži-

vim finansijskim sredstvima i pravilniku o sistematizaciji radnih mjesta u zavodu, izvršiti prijem liječnika u stalni radni odnos, s ciljem omogućavanja pravodobne i učinkovite liječničke intervencije.

Rok za provedbu preporuke: 90 dana.

Upravi Kazнено-popravnog zavoda u Tuzli da, u okviru svoje mjerodavnosti i sukladno Pravilniku o radu zavoda, provede postupak provjere istinitosti navoda maloljetnika smještenih u Odgojno-popravnom domu pri KPZ-u Tuzla, koji ukazuju na eventualno postojanje verbalnog i fizičkog nasilja od strane zatvorskih stražara nad maloljetnicima, te u slučaju opravdanosti navoda, protiv odgovornih službenih osoba provede stegovni postupak, te u tom smislu izrekne adekvatne sankcije.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

4.2.5. Vaspitno-popravni dom pri

Kazнено-popravnom zavodu “Tunjice”, Banja Luka

Uvodne napomene

Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu “Tunjice”, Banja Luka (u daljnjem tekstu: Dom) utemeljen je i djeluje od 2005. godine, te predstavlja jedinu ustanovu na području cijele Republike Srpske, u koju se upućuju maloljetne osobe kojima sud izrekne odgojnu, zavodsku mjeru upućivanja u odgojno-popravni dom u trajanju od 1 do 4 godine.

Dom djeluje kao zasebna jedinica pri Kazнено-popravnom zavodu Banja Luka. Smještajni kapacitet omogućava prijem i boravak 16 maloljetnika, podijeljenih u dvije odgojne skupine, te prijemno-otpusno odjeljenje kapaciteta 4 maloljetnika.

U Odjeljenju Vaspitno-popravnog doma po važećoj sistematizaciji uposleni su: rukovoditelj Odjeljenja – dipl.soc. pedagog, socijalni djelatnik, psiholog, 2 odgajatelja – dipl. psiholog, referent za izvannastavne aktivnosti – profesor tjelesne kulture i sporta, te profesor razredne nastave.

U fokus skupini u ovoj ustanovi sudjelovalo je 7 maloljetnika.

Generalna zapažanja sudionika fokus skupine

Štićenici u Domu, generalno, ocjenjuju da su uvjeti u kojima svakodnevno borave dobri.

Ishrana

Hrana je redovita, količinski je ima dovoljno, raznovrsna je i ukusna. Propisano je vrijeme obroka i jelovnik kojeg se pridržavaju. Budući da uzgajaju povrće i voće u krugu Doma, maloljetnicima je omogućeno da, ako žele, samostalno pripreme neke obroke. Inače, prema riječima ispitanih uposlenika u ovome Domu, profesionalni instruktori kuharstva sastavljaju jelovnike, vodeći računa o kvaliteti ishrane, a kontroli kvan-titeta i kvalitete ishrane svakodnevno vrši liječnik.

Higijena

Higijena prostorija je dobra, a problema u održavanju osobne higijene nema, te isto ovisi o međusobnom dogovoru maloljetnika. Osnovna sredstva za održavanje osobne higijene maloljetnici dobivaju u zavodu, kao što su: sapun, pasta za zube, šampon i toalet papir. Maloljetnici ističu da sami održavaju higijenu zajedničkih prostorija, čiste i pospremaju prema utvrđenom rasporedu, te se, prema navodima ispitanih uposlenika ovoga zavoda, čišćenje dječjih soba, toaleta i zajedničkih prostorija vrši dva puta dnevno. Štićenike

u Domu odjećom i obućom opskrbljuju roditelji, a ukoliko nemaju sredstava, uprava ustanove opskrbljuje ih prijeko potrebnim. U Domu dobivaju papuče i pidžame i kažu da su zadovoljni kvalitetom garderobe i obuće. Također, u Domu funkcionira vešeraj koji im je dostupan. Posteljina se mijenja svaka dva tjedna, a ostavljena im je i mogućnost donošenja vlastite.

Dnevne aktivnosti

Iako su uvjeti boravka u Domu dobri, štíćenici ističu kako nisu zadovoljni organizacijom dnevnih aktivnosti. Prema njihovim riječima, uglavnom se bave povrtlarstvom i održavanjem dvorišta Doma ili sportskim aktivnostima. Stručni se programi organiziraju u vidu terapijskih razgovora s odgajateljima, dok se konkretne sekcije ne organiziraju. Navedeni podatak potvrđuje i činjenica da je polovina ispitanih uposlenika u ovoj ustanovi kao osnovni problem u radu navela nedostatan broj radionica za stručno osposobljavanje. Zanimljiv je i podatak da su svi ispitani uposlenici istaknuli neophodnost kontinuirane edukacije profesionalaca s ciljem poboljšanja tretmana i rada s maloljetnicima u praksi, te je polovina uposlenika istaknula da se u ovome zavodu ne vrši redovito stručno usavršavanje za rad s maloljetnicima koji se nalaze na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora. Prema riječima maloljetnika, u Domu se organiziraju sati sviranja gitare, a mogu raditi i u radionici za automehaničare ili kuhinji. Predlažu da se opremi teretana i da se organiziraju zanatske radionice kako bi se osposobili za neki konkretan posao. U Domu nije organizirano srednjoškolsko obrazovanje. Maloljetnicima su na raspolaganju računari, ali nemaju pristup internetu. Odgajatelji im povremeno dozvoljavaju da gledaju DVD filmove, odobrenog sadržaja, ali ističu da im takvi sadržaji nisu interesantni. Iako se, prema riječima svih ispitanih uposlenika ove ustanove, maloljetnici bave sportovima, najčešće nogometom, košarkom i stolnim tenisom, generalno, maloljetnici ocjenjuju da radno-okupacijske aktivnosti nisu organizirane sukladno njihovim interesiranjima: *“Odgajatelji se trude da što više s nama rade, da nas počne nešto zanimati, da nam prolazi vrijeme, ali sve dosadi...”*

Izvanzavodske aktivnosti

Kako djeca navode, izleti se organiziraju jednom godišnje, a izlasci u grad kao izvanzavodska pogodnost mogu se ostvariti isključivo uz odobrenje uprave zavoda, nakon šest mjeseci primjerenog vladanja u zavodu. Na raspolaganju im je i zatvorski autobus. Odlasci u grad organiziraju se uz pratnju odgajatelja, osim u slučajevima iznimno primjerenog vladanja kada im se odobrava samostalan izlazak. Svi su ispitani uposlenici istaknuli da se izleti organiziraju povremeno, ali do sada su to bili isključivo izleti na izletišta Slatina.

Komunikacija s drugima

Štíćenici redovito održavaju kontakt s obiteljima. Dozvoljeni su im posjeti jednom tjedno, što većina i koristi ovisno o udaljenosti od mjesta stanovanja. Ističu da u dogovoru s odgajateljima nema problema u korištenju prava na redovite posjete u Domu. Maloljetnici imaju mogućnost korištenja vikend dopusta za posjete obiteljima, što se ostvaruje sukladno pravilima Doma i ovisno o njihovom ponašanju. Telefonski razgovori su ograničeni, te im je dozvoljeno obavljanje istih tri dana tjedno, i to sat vremena u prijepodnevnom i isto toliko u popodnevnom terminu. Povremeno, maloljetnici mogu primati pozive obitelji, u dogovoru s odgajateljima, što smatraju svojevrsnom privilegijom. Pisma kao oblik komunikacije ne ograničavaju se.

Svi maloljetnici u zavodu mjesečno dobivaju novčani iznos od 20 KM, koji, uglavnom, troše na telefonske pozive roditeljima, rođacima i prijateljima.

Štíćenici u Domu fizički su odvojeni od punoljetnih zatvorenika.

Prema riječima maloljetnika, njihov boravak u Domu roditelji smatraju dobrim načinom njihovog preodgoja i resocijalizacije: *“Većinom prihvataju, jer je ovo dobro za nas.”* Međutim, krajnji rezultat stručnog rada ovisi isključivo o njihovoj spremnosti na suradnju i svijesti o počinjenom kaznenom djelu, te jedan štićenik ističe: *“...ali to je sve do nas. Ako mi nećemo da sarađujemo, onda nama niko ne može pomoći. Teško je sve ovo za nas.”*

Kako sudionici fokus skupine ističu, zavod rijetko posjećuju predstavnici vladinih i nevladinih organizacija. Ipak, izdvojili su posjete OSCE-a i organiziranje tematskih programa prevencije narkomanije i nasilja, kao i povremenu praksu studenata u Domu. Nadalje, navode da ne održavaju kontakte s vršnjacima izvan Doma, te smatraju da marginalizacija i predrasude svakako doprinose njihovoj isključenosti iz lokalne sredine.

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Maloljetnici su zadovoljni tretmanom odgajatelja i razinom stege. Pojedinci smatraju da bi odgojni programi trebali biti strožiji, s ciljem stjecanja više radnih navika: *“Mi smo u odnosu na one u zatvoru više slobodniji, više smo vani, nego unutra, tamo je sve strogo.”*

Štićenici smatraju da se boravkom u Domu ostvaruju pozitivni rezultati: *«...kad izađem, i kad krenem nešto ukrasti, odmah se sjetim ovoga, i odmah ću prestati, nema šanse. Ne isplati se. Gubimo vrijeme ovdje, ne možemo se školovati. Kad izađemo, ne možemo naći posao.”* Problem nemogućnosti nastavka školovanja prije navršavanja 18 godina za vrijeme boravka u Domu ističe i većina ispitanih uposlenika ove ustanove, te $\frac{3}{4}$ ukupnog broja ispitanih smatra da bi se omogućavanjem redovitog školovanja maloljetnika poboljšao njihov položaj u institucijama ovoga tipa.

Sudionici fokus skupine zadovoljni su odnosom svih odgajatelja, a posebice cijene odgajatelje s višegodišnjim radnim iskustvom i navode da s njima mogu razgovarati o svim problemima: *“Stavljaju se u našu situaciju da nam pomognu.”*

PREPORUKA:

Vapitno-popravnom domu pri Kazneno-popravnog zavodu “Tunjice” da, ovisno o raspoloživim kadrovskim, prostornim i financijskim kapacitetima, u okviru radno-okupacijskih aktivnosti unutar Zavoda, organiziraju veći broj zanatskih radionica za štićenike. Ovom bi se mjerom omogućilo kvalitetnije stručno osposobljavanje maloljetnika, unaprijedile njihove radne navike, te doprinijelo pronalasku adekvatnog uposlenja nakon izvršene odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom.

Rok za provedbu preporuke: 60 dana.

4.2.6. JU Disciplinski centar za maloljetnike, Tuzla

Uvodne napomene

JU Disciplinski centar za maloljetnike u Tuzli (u daljnjem tekstu: Centar) počeo je s radom 2010. godine, čija mjerodavnost obuhvata područje cijelog Tuzlanskog kantona.

Unutarnje ustrojstvo Centra može se predstaviti na sljedeći način:

- Odjeljenje za izvršenje odgojne mjere upućivanja u stegovni centar za maloljetnike, izrečene maloljetnom učinitelju kaznenog djela, na način propisan zakonom kojim se regulira izricanje i izvršenje ove stegovne mjere;

- Odjeljenje za dijagnostiku i terapiju, u okviru kojeg se obavlja preventivni tretman, a koji se provodi na zahtjev roditelja, usvojitelja ili staratelja, i isključivo je dragovoljan od strane maloljetnika. Individualni inicijatori preventivnog tretmana mogu biti i centri za socijalnu skrb, učitelji, nastavnici, profesori i stručni djelatnici u školi u slučajevima kada dijete pokazuje određene probleme u ponašanju, koji upućuju roditelje na podnošenje zahtjeva za preventivni tretman.

Smještajni kapaciteti obuhvataju 3 sobe, od čega 2 sa po dva kreveta za mušku i jedna soba s dva kreveta za žensku djecu.

Podaci koji prikazuju generalno stanje u Centru i stanje prava maloljetnika u ovoj ustanovi koje je prikupio istraživački tim u cilju izrade specijalnog izvješća “Mladi i djeca u sukobu sa zakonom” temelji se isključivo na upitnicima upućenim uposlenicima ovoga disciplinskog centra, te dostavljenim odgovorima. Fokus skupine s maloljetnicima u ovom stegovnom centru nisu obavljene.

Struktura stručnog osoblja

U Centru je trenutačno uposljeno 7 stručnih djelatnika, te je posebice značajno ukazati da su ovim brojem obuhvaćeni i stručni suradnici za socijalni rad, socijalnu pedagogiju i pedagog-psiholog. Svi su ispitanici članovi stručnog tima, te kao tim snose zajedničku odgovornost za rad s ovom kategorijom djece.

Rad s maloljetnicima

Kao osnovni problem s kojim se susreću u radu s djecom, ispitanici navode nedovoljnu kadrovsku popunjenost, odnosno manjak stručnog osoblja za rad s djecom, te tehničke probleme.

Unapređenje rada profesionalaca u praksi i poboljšanje tretmana djece u sukobu sa zakonom, uposlenici Disciplinskog centra u Tuzli vide kroz provođenje kontinuirane edukacije stručnog osoblja i unapređenje suradnje i koordinaciju između institucija koje se bave ovim problemom.

Većina ispitanih uposlenika istaknula je da u Disciplinskom centru postoje aktivnosti kojima se djeca uključuju u širu zajednicu, te, prema riječima većine ispitanika, u svoj rad uključuju i obitelji djece, smatrajući da bi, u cilju poboljšanja položaja djece u institucijama ovoga tipa, rad s djecom trebao biti na višoj razini stručnosti, posvetiti više pozornosti i vremena radu s ovom kategorijom djece, te uvesti dodatne programe tretmana djece.

Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom

Kada je riječ o aktualnim zakonskim rješenjima koja reguliraju oblast djece u sukobu sa zakonom, ispitanici su mišljenja da je ova oblast nedostatno regulirana važećim zakonodavstvom, da bi odgojnu mjeru upućivanja u stegovni centar trebalo izricati u duljem trajanju, s ciljem postizanja više razine resocijalizacije, te da bi sudske postupke protiv maloljetnika trebalo provoditi po žurnom postupku, s ciljem pravodobne intervencije institucija mjerodavnih za izvršenje kaznenih sankcija i odgojnih mjera.

Ishrana

Djeci je za vrijeme boravka u Disciplinskom centru osiguran doručak i užina, prema unaprijed sastavljenom jelovniku, dok se ručak i večera dostavljaju iz drugih ustanova. Jelovnike sastavlja Služba za financije i administrativne poslove, uz konačnu odluku ravnatelja, te se postavlja pitanje jesu li takvi jelovnici prilagođeni potrebama djece u razvoju, uzimajući u obzir činjenicu da oni ne podliježu kontroli zdravstvene službe Centra i profesionalnih instruktora kuharstva. Ipak, uposlenici smatraju da djeca u centru ne oskuđevaju u nekoj vrsti prehrambenih proizvoda, te ne postoje problemi u njihovoj nabavi.

Higijena

Svi ispitanici navode da je higijena u Centru, odnosno higijena dječjih soba, zajedničkih prostorija i toaleta veoma dobra, dok je higijena dvorišta na lošijoj razini. Higijena se održava od 1 do 3 puta dnevno, te uglavnom ne postoje problemi u održavanju iste.

Radno-okupacijska terapija

Radno-okupacijska terapija u Centru organizira se sukladno planu i programu rada ove ustanove, te su u tom smislu za djecu svakodnevno organizirane sportske i psihološke sekcije. Ispitanici ističu da se u okviru aktivnosti Centra za djecu povremeno organiziraju izleti, i to uglavnom u Pozorište "Jazavac" ili na jezero. Najčešći problemi koji se javljaju pri organiziranju izleta su reguliranje prijevoza za djecu, te financijske poteškoće. Djeci je u Centru omogućeno bavljenje sportom, a najčešće se bave stolnim tenisom, teretanom i košarkom.

PREPORUKA:

Disciplinskom centru za maloljetnike u Tuzli da u organizaciju plana ishrane, a posebice u sastavljanje jelovnika za djecu u centru, uključe i zdravstvenu službu centra, kao i profesionalne instruktore kuharstva. Ovu je mjeru potrebno provesti radi kontrole plana ishrane za djecu, posebice vodeći računa o njezinoj kvaliteti i kvantitetu.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

4.2.7. KJU Disciplinski centar za maloljetnike, Sarajevo

Uvodne napomene

Kantonalna javna ustanova "Disciplinski centar za maloljetnike" (u daljnjem tekstu: Centar) utemeljena je 2005. godine, a rad s korisnicima započela je u lipnju 2007. godine.

Disciplinski centar za maloljetnike je ustanova u koju se upućuju maloljetnici s područja Kantona Sarajevo, a kojima je izrečena odgojna/ stegovna mjera upućivanja u stegovni centar.

Saznanja koja je istraživački tim prikupio u ovoj ustanovi sastoje se samo od navoda uposlenika KJU Disciplinskog centra za maloljetnike, Sarajevo, (u daljnjem tekstu: Centar), iz razloga što u ovoj ustanovi rad u fokus skupini nije organiziran.

Struktura stručnog osoblja

Strukturu rukovodećih i stručnih uposlenika čini 12 uposlenika, i to: ravnatelj Centra, šef Službe – magistar edukacijskih znanosti, viši stručni suradnik za socijalni rad, viši stručni suradnik za pedagoške poslove, viši stručni suradnik za psihološke poslove, viši stručni suradnik odgajatelj i 6 stručnih suradnika odgajatelja. Uposlenici Centra su članovi tima, te radne zadatke obavljaju timski. Svi ispitanici smatraju da imaju dovoljno znanja i vještina u ovoj oblasti i to uglavnom objašnjavaju obrazovanjem i iskustvom u ovoj oblasti, te stalnim usavršavanjem i praćenjem literature iz oblasti maloljetničkog pravosuđa. Glede toga svi su ispitanici na pitanje da li se redovito usavršavaju dali pozitivan odgovor, kao i da se svi usavršavaju u regionu, dok se u inozemstvu od devet ispitanika, usavršavaju tri ispitanika.

Rad s maloljetnicima

Na pitanje o problemima s kojima se susreću u radu, najveći se broj odgovora uposlenika odnosio na kadrovske probleme, pri čemu je istican nedostatak stručnog osoblja, te potreba upošljavanja osoba stručnih za rad s ovom populacijom. Ispitani uposlenici Centra u odgovorima su navodili nedostatak suradnje s obitelji, kao jedan od problema, što možemo uzeti kao bitan čimbenik, jer je obitelj prvi čimbenik socijalizacije, te da se radi o djeci koja uglavnom dolaze iz zapuštenih obitelji, zbog čega je nužno kao način pomoći i djeci i obiteljima uspostaviti stalnu komunikaciju i kontinuiranu suradnju.

Budući da se odgojna mjera upućivanja u stegovni centar izriče maloljetnicima koji su počinili kazneno djelo iz nepromišljenosti ili lakomislenosti, te da u takvim slučajevima nije potrebno izricati teže kaznene sankcije, možemo reći da se radi o djeci s kojom je neophodan stručni rad, koji podrazumijeva uključenost svih bitnih čimbenika, kako ne bi došlo do recidivizma ili činjenja težih kaznenih djela, ali i postigla svrha izricanja ove odgojne mjere i smanjila stopa maloljetničke delinkvencije. U tom smislu smatramo da se stegovnim centrima treba pružiti potpora, posebice u financijskom smislu. Budući da je ovaj stegovni centar preseljen na novu lokaciju i u novu zgradu, ispitanici su uposlenici istaknuli da su uglavnom dobro opremljeni didaktičkim sredstvima za rad s maloljetnicima.

Kada je u pitanju suradnja s roditeljima maloljetnika kojima je izrečena odgojna mjera upućivanja u stegovni centar, svi su uposlenici Centra odgovorili da su u rad uključeni i članovi obitelji šticećenika.

Posebnost ovakvog tipa ustanova je u tome što se pruža intenzivna pomoć djeci koja su u sukobu sa zakonom, bez neprekidnog boravka u ustanovi. Prema navodima ispitanika, uz uključivanje obitelji u rad s ovom djecom, centara za socijalnu skrb, te dobar odgojni tretman, odgojna mjera upućivanja u stegovni centar mogla bi ostvariti svrhu i cilj izricanja, te utjecati na preodgoj maloljetnika.

Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom

Ispitanici smatraju da su zakonska rješenja u ovoj oblasti relativno dobra, posebice jer predviđaju mjeru upućivanja u stegovni centar, ali da je trajanje ove mjere ipak kratko, pa su glede toga istaknuli da je potrebno promijeniti duljinu trajanja ove odgojne mjere. Nadalje, istaknuli su potrebu ubrzavanja sudskih postupaka radi pravodobne intervencije. Zanimljivo je da je jedan ispitanik odgovorio da je potrebno *“uključiti u rad djecu za vrijeme trajanja sudskog postupka”*, kao i *“unaprijediti suradnju institucija koje se bave ovim problemom”*.

Ishrana

Ishrana je u stegovnom centru regulirana drukčije u odnosu na ustanove u kojima maloljetnici borave 24 sata. Razlika je u tome što se u Centru osigurava doručak i užina, koja se priprema u Centru, dok pravo na ručak imaju djeca koja su na cjelodnevnom boravku i 6 sati dnevno. Prema odgovorima uposlenika, ručak i večera dostavljaju se iz terapijske jedinice “Kompas”. Od devet ispitanika, četiri su istaknula da postoje problemi u nabavi određenih namirnica, ali da djeca ne oskudijevaju u bilo kojoj vrsti namirnica.

Higijena

Što se tiče higijene prostorija, svi su ispitanici zadovoljni higijenom u Centru, ali na pitanje koliko se puta dnevno održava higijena prostorija, većina nije odgovorila na pitanje. Dva su ispitanika navela da postoje problemi u održavanju higijene i da se to poglavito odnosi na nedostatak uposlenika-higijeničara.

Radno-okupacijska terapija

Prema navodima ispitanika, radno-okupacijska terapija organizira se u vidu sportskih i likovnih sekcija, te čišćenja prostorija Centra. Također, pojedini su uposlenici davali odgovor da se radno-okupacijska terapija obavlja individualno, u paru i skupno, te da se vrši i u radionicama i to svakodnevno.

Na pitanje organiziraju li se izleti za djecu uposlenici Centra nisu odgovorili, ali su dva ispitanika navela da postoji problem prilikom organiziranja izleta, zbog toga što je mjera upućivanja u stegovni centar kratkotrajna, te postoji problem organiziranja prijevoza. Maloljetnici idu u kazalište, kino i na utakmice i to povremeno, ovisno o mogućnostima, rasporedu utakmica, te programu rada Centra. Istaknuli su i da se bave sportom u Centru i to je stanovište svih uposlenika.

PREPORUKA:

KJU Disciplinski centar za maloljetnike u Sarajevu da u stručnom radu s maloljetnicima u što većoj mogućoj mjeri poveća sudjelovanje i suradnju s roditeljima, s ciljem postizanja učinkovitijih rezultata resocijalizacije maloljetnika za vrijeme boravka u Centru.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

4.2.8. Dnevni centar za maloljetnike, Banja Luka

Uvodne napomene

Dnevni centar za maloljetnike u Banjoj Luci (u daljnjem tekstu: Centar) počeo je s radom 2005. godine.

Prostorni kapacitet Centra iznosi cca. 300m², a dodijeljen je Centru za socijalni rad od strane Administrativne službe Grada Banja Luka na korištenje. Prostor Centra obuhvata pet prostorija koje su funkcionalno opremljene, od čega su dvije prostorije namijenjene za neposredni boravak djece, jedna prostorija opremljena je spravama za teretanu, te jedna prostorija ima namjenu čajne kuhinje koju maloljetnici koriste za pripremanje hrane.

Boravak maloljetnika u Centru organiziran je na poludnevnoj osnovi. Djeca dolaze od kuće i provode po nekoliko sati u razdoblju prije ili nakon školskih aktivnosti, te je sam rad Centra organiziran prema konceptu dragovoljnog uključivanja maloljetnika u aktivnosti Centra.

Smještajni kapacitet Centra na dnevnoj osnovi obuhvata cca. 20 maloljetnika.

S maloljetnicima u Centru radi 6 uposlenika, i to: ravnateljica Centra, zamjenica ravnateljice, te 4 člana stručnog tima koji izravno rade na poslovima za maloljetne prijestupnike.

U fokus skupini u ovoj ustanovi sudjelovalo je 6 maloljetnika.

Generalna zapažanja sudionika fokus skupine

Sudionici fokus skupine generalno su zadovoljni uvjetima u kojima funkcionira Centar.

Ishrana

Maloljetnicima su u Centru osigurana dva obroka, doručak i ručak, u točno određenim terminima. Sudionici fokus skupine ističu da je hrana ukusna i raznovrsna, da postoji jelovnik kojeg se pridržavaju, ali da obrok, ipak, nije količinski dostatan. Ispitani uposlenici većinom su naveli da hranu nabavljaju radnici Centra jednom ili dva puta mjesečno, a nisu isključene i situacije kada maloljetnici sami pripremaju obroke. Uposlenici, nadalje, navode da jelovnike sastavljaju i o kvaliteti ishrane brinu Služba za socijalni rad i resocijalizaciju, članovi tima na skupnim sastancima s djecom, te se kupuju i gotovi proizvodi.

Dnevne aktivnosti

Tijekom dana organizirane su različite aktivnosti, ali maloljetnici ne pokazuju za sve jednako interesiranje. Uglavnom, gledaju TV, bave se sportom, treniranjem u teretani, i sudjeluju u radionicama u kojima izrađuju predmete, na koji način mogu zaraditi i novac. Smatraju da ih određeni stručni programi koji se primjenjuju potcjenjuju, posebice psihoterapijski razgovori, i više se vole baviti kreativnim okupacijskim aktivnostima ili sportom. Predlažu da se omogući treniranje nogometa, boksa i bilijara za vrijeme boravka u Centru. Većina ispitanih uposlenika Centra za socijalni rad Banja Luka istaknula je da se djeca u Centru bave sportom, prije svega, navodeći fitness, odnosno teretanu, te stolni tenis. Inače, radne i okupacijske aktivnosti organiziraju se svakodnevno, a sukladno planu i programu rada ove ustanove, odnosno Pravilniku o radu i funkcioniranju ustanove. Pojedina su djeca uključena u redovit proces obrazovanja, a drugi su ovo pravo izgubili zbog izrazito neprimjerenog ponašanja. Maloljetnici predlažu da se rad Centra produlji i da se uvedu neka strožija pravila, pa čak i sankcije.

Izvanzavodske aktivnosti

Povremeno se organiziraju izleti i aktivnosti koje se odvijaju izvan Centra, kao što su odlazak na kuglanje u sportsku dvoranu, rafting ili sportske aktivnosti u VPZ “Tunjice”. Djeca su posebice zadovoljna ovim segmentom programa, jer je dinamičan i zanimljiv. Oko 4/5 ukupnog broja ispitanih uposlenika istaknulo je da se u ovoj ustanovi povremeno organiziraju izleti, odlaskom na Kanjon Vrbanje, odnosno na rafting. Za vrijeme trajanja fokus skupine, dominirali su stavovi kojima se ova djeca žele prikazati kao “jaki, opasni”, izazov vide u nepoštivanju zakona, a motiv za dokazivanjem i identifikacija s negativnim idolima prisutni su u mjeri da pojedinci smatraju kako bi im odlazak u zatvor za punoljetne osobe omogućio sklapanja poznanstva s “pravim kriminalcima”.

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Djeca ne uviđaju poseban značaj boravka u Centru, te smatraju da rad sa stručnim osobljem ne ostvaruje pozitivne učinke resocijalizacije. Priznaju da u Centar dolaze jer mogu besplatno koristiti teretanu, te kako bi dobili pozitivno mišljenje na sudu, a time i blažu sankciju. Maloljetnici pokazuju veoma nizak prag tolerancije, priznaju da imaju problem s kontrolom agresivnosti i bijesa, ali, kako ističu, to im ne smeta i ne žele mijenjati ovu karakteristiku u svome ponašanju. U ovome kontekstu, evidentan je nedostatak odgoja ovih maloljetnika, te činjenica da je s njima potrebno mnogo više rada, u smislu provođenja psihoterapijskih, eventualno i pojedinačnih sesija, te adekvatnih i njihovim potrebama prilagođenih radionica, s ciljem njihovog preodgoja i resocijalizacije. Na navedeno ukazuje i činjenica da su ispitanici uposlenici Centra za socijalni rad Banja Luka istaknuli potrebu provođenja kontinuirane edukacije osoblja koje radi s djecom, stručno usavršavanje, usavršavanje u inozemstvu, kadrovska pojačanje, te omogućavanje bolje primjene zakona koji uređuju ovu oblast.

Odgajatelje i druge stručnjake koji rade s njima maloljetnici poštuju i njihov odnos ocjenjuju korektnim.

Djeca ističu da su s policajcima imali više neprijatnih iskustava, zbog čega o njima nemaju pozitivno mišljenje: *“Uvijek oni pretjeruju. Ne možeš se nikome žaliti, odeš se nekome žaliti, strpaju te u auto, odvedu te gore, prebiju te, i još te ostave gore na Poniru. I onda trčiš za autom da vidiš gdje trebaš ići.”*

Odnos s roditeljima

Sudionici fokus skupine smatraju da roditelji odobravaju njihov dolazak u Centar i da podupiru napore da se ponašanje njihove djece promijeni: *“Pa bolje im je da sam ovdje, nego da sam sad negdje na ulici, da nešto radim, neki belaj.”* Pojedinci ističu da s roditeljima ne razgovaraju o ovoj, kao ni o drugim temama.

PREPORUKE:

Dnevnom centru za maloljetnike u Banjoj Luci da u rad s djecom uključe obitelji djece, s obzirom na činjenicu da je istraživanjem utvrđen nedostatak međusobne komunikacije roditelja s djecom, kao osnovnog odgojnog čimbenika.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

Dnevnom centru za maloljetnike u Banjoj Luci da se, u okviru izrade i provedbe plana i programa stručnog tretmana djece, ulože dodatni napor u organizaciji i obavljanju psihoterapijskih razgovora i radionica s djecom, radi učinkovitije resocijalizacije. Psihoterapijske razgovore i radionice s djecom treba obavljati isključivo stručni kadar iz oblasti socijalnog rada, psihologije i psihijatrije, što podrazumijeva psihologe, psihijatre, socijalne djelatnike i defektologe.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

4.2.9. JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine “Hum”, Sarajevo

Uvodne napomene

JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine “Hum” u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Zavod) je na području Bosne i Hercegovine jedina ustanova za izvršenje zavodske mjere upućivanja u odgojnu ustanovu.

Zavod za vaspitanje muške djece i omladine je odgojna ustanova u integraciji Federalnog ministarstva rada i socijalne politike. Osnovna djelatnost Zavoda je cjelodnevno socijalno i zdravstveno zbrinjavanje kategorije odgojno zanemarene i zapuštene djece i omladine s prebivalištem na teritoriju FBiH, starosne dobi od 10 do 18 godina, a koja su u Zavod upućena na temelju odluke suda ili tijela starateljstva.

Predviđeni smještajni kapacitet Zavoda je 60 osoba, a postojeći kapacitet ustanove je za 30 djece. Ostali kapaciteti Zavoda “Hum” već su dulje vremensko razdoblje neiskorišteni.

Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji za puni kapacitet predviđeno je 54 uposlenih, a trenutno je u radnom odnosu 25 uposlenika. U službi tretmana uposleno je 9 uposlenika, a struktura je sljedeća: ravnatelj Zavoda, šef Službe za tretman maloljetnika, šef Službe za opće i pravne poslove, 3 odgajatelja, socijalni djelatnik, pedagog i psiholog.

U fokus skupini u ovoj ustanovi sudjelovalo je 5 maloljetnika.

Generalna zapažanja sudionika fokus skupine

Generalne uvjete u Zavodu maloljetnici su ocijenili lošim: *“...Više nam nije dobro nego što nam je dobro”.*

Ishrana

Što se tiče ishrane u Zavodu, doručak je u točno određeno vrijeme, pa neki od maloljetnika preskoče doručak, kako bi dulje spavali, budući da, prema njihovim riječima, često ostaju izvan Zavoda i do 5 sati ujutro. Prema mišljenju štićenika, hrana u Zavodu je raznovrsna, ima je u dostatnim količinama, ali nije ukusna. Ranije je postojala praksa da se štićenici uključuju u sastavljanje jelovnika, ali u posljednjih nekoliko mjeseci,

iz njima nepoznatih razloga, ova je praksa ukinuta. Ističu da je hrana bila ukusnija dok se poštivalo njihovo mišljenje pri sastavljanju jelovnika. Međutim, odgovori ispitanih uposlenika u Zavodu ukazuju da štíćenici sudjeluju u sastavljanju jelovnika, da nema problema u nabavi određenih namirnica, te da štíćenici ne oskudijevaju u određenim vrstama namirnica. Istraživački tim koji je razgovarao sa štíćenicama Zavod je posjetio za vrijeme ručka, te je zaključak da je porcija ručka obilna, a djeci se uz ručak služi sok i voće.

Higijena

Uvjeti za održavanje osobne higijene su, prema riječima štíćenika, dobri. Tople vode ima bez ograničenja, osnovna sredstva za održavanje osobne higijene dobivaju u Zavodu ili ih sami kupuju od novca koji dobiju. U Zavodu funkcionira vešeraj, te po pitanju higijene nema problema. Posteljina se mijenja jednom tjedno, te su štíćenici time zadovoljni. Navode štíćenika potvrđuju i odgovori ispitanih uposlenika, koji su higijenu prostorija ocijenili kao dobru. Ističu da se čišćenje prostorija vrši 1-2 puta dnevno.

Dnevne aktivnosti

Kad su u pitanju dnevne aktivnosti maloljetnika, prema njihovim riječima, nemaju obveza koje moraju ispunjavati. U razdoblju raspusta kada nemaju školske obveze, buđenje nije točno određeno: “... *Trebali bi ustajati oko 7-8 sati, ali većina nas smo noćni tipovi*”. Za vrijeme školske godine, ujutro ih bude odgajatelji, radi odlaska u školu: “*Dobro, to se podrazumijeva. Vaspitači probude djecu u školu da idu.*” Općenito, smatraju da se svakodnevne aktivnosti mogu bolje organizirati, posebice u smislu okupiranosti štíćenika različitim sadržajima i njihovim većim uključivanjem u osmišljavanje svakodnevnice. Prema riječima štíćenika, kao i odgovorima ispitanih uposlenika, vidljivo je da veliki problem u Zavodu predstavlja organiziranje i provođenje radno-okupacijske terapije. Ispitani uposlenici navode da se radno-okupacijska terapija odvija neredovito i sporadično, te da ne postoje organizirani oblici rada s djecom. Štíćenici ističu da slobodno vrijeme najčešće provode u obližnjem internet klubu. Prema njihovim riječima, često se dešava da zbog toga propuste nastavu u školi, te da uglavnom nastavu ne pohađaju redovito. Sami priznaju da nemaju formirane radne navike i obrazovanje ne smatraju bitnim. Štíćenici nisu motivirani da pohađaju nastavu, nemaju razvijenu tu vrstu odgovornosti, a kako navode, nitko ih od odraslih i ne usmjerava u tom pravcu, niti prisiljava. Navode da se konkretne sekcije u Zavodu ne organiziraju.

Izvanzavodske aktivnosti

Sudionici fokus skupine naveli su da ne idu na izlete, u kino, kazalište, sportske manifestacije i slično. Ljetovanja se povremeno organiziraju, a zimovanja ne. Primjerice, prošle su godine štíćenici Zavoda ljetovali 5 dana u Neumu. Odgovori ispitanih uposlenika Zavoda ukazuju da postoje problemi u organiziranju izleta za djecu, a kao najveće probleme naveli su “financijske poteškoće” i “pitanje prijevoza”. Također su naveli da se ne organizira odlazak u kazalište, kino ili na sportske utakmice.

Komunikacija s drugima

Profesionalci odgovorni za rad s djecom, osim onih koji su uposleni u Zavodu, rijetko dolaze u ovu ustanovu. Maloljetnici se tijekom razgovora nisu mogli sjetiti da je u skorije vrijeme netko, tko predstavlja neku drugu instituciju ili nevladinu organizaciju, dolazio u Zavod radi obavljanja razgovora, edukacija ili različitih predavanja. Iznimka su predstavnici policije, koji povremeno realiziraju edukativne aktivnosti.

Štíćenicama Zavoda omogućeno je da komuniciraju s članovima obitelji, te u tom smislu ne postoje ograničenja, ali djeca uglavnom ne žele imati kontakt s roditeljima, jer njih smatraju krivcima zbog kojih su smješteni u Zavod i to poglavito zbog lošeg odgoja. Zbog obiteljske zapuštenosti, neki od njih su vrlo rano

uključeni u programe hraniteljskih obitelji, ali u te se programe nisu dobro uklopili. Navode maloljetnika potvrđuju ispitani uposlenici, koji su u odgovorima naveli da u rad s djecom ne uključuju roditelje/rođake djece. U školi ih vršnjaci različito prihvataju. Postoje situacije da su od vršnjaka dobro prihvaćeni, te da ne primjećuju da ih profesori ili vršnjaci drukčije tretiraju jer su smješteni u Zavodu. Međutim, neki od ispitanika vrlo su jasno dali do znanja da su marginalizirani: *“Znate šta se meni jednom desilo...sjedim ja u razredu... i nikom nisam govorio da sam u Domu... i razredna mene pita kako je tebi u domu i odjednom se čitav razred okrene i kad se završio čas svi su se odvojili na kraj učionice, niko neće da priča sa mnom... mi smo na lošem glasu... nama je okačeno zvonce.”*

Odnos maloljetnika sa stručnim osobljem

Maloljetnici su uglavnom zadovoljni odnosom koji imaju sa osobljem Zavoda: *“Ovo su sve pozitivni ljudi koji su završili fakultete, koji nas uče samo dobrim stvarima! Pa, niko nam ovdje ne misli zlo... svi nam žele dobro.”* Također, ističu da ih nitko od odgajatelja nikada nije tukao.

Ostalo

Iz odgovora ispitanih uposlenika Zavoda možemo izvesti zaključak da su najčešći problemi s kojima se susreću u radu nedostatak prostora, odnosno skućeni prostori, manjak stručnih uposlenika, te su u odgovorima isticali potrebu upošljavanja stručnih osoba za rad s maloljetnicima. Nadalje, kao i većina uposlenika u ostalim ustanovama, ističu probleme materijalne prirode, te da glede toga država ne posvećuje dovoljno pozornosti ovom problemu. Također, istaknuli su i da su, kad su u pitanju didaktička sredstva potrebna za rad, uglavnom loše opremljeni.

S druge strane, maloljetnici percipiraju Zavod kao jedinu alternativu koju imaju. U obitelji se ne mogu ili ne žele vratiti. Svjesni su da im je to “zagarantiran smještaj” do punoljetstva. Ne smatraju da je boravak u Zavodu posebna kazna za njihovo ponašanje i uglavnom druge okrivljuju zbog situacije u kojoj se nalaze. Na prvom mjestu okrivljuju roditelje, što ima smisla, ako uzmemo u obzir to da su prvi čimbenik socijalizacije. Ali, zanimljivo je da ne percipiraju osobnu odgovornost, vlastiti udio u počinjenim djelima.

Kad je u pitanju džeparac, šticećenici su istaknuli da novac koji dobiju kao džeparac uglavnom potroše u internet klubu! Prema njihovim riječima, ponedjeljkom dobiju džeparac u iznosu od 10 KM, a petkom u iznosu od 5 KM, što smatraju nedostatnim za njihove potrebe. Ističu da im je novac potreban najviše za cigarete, a jedan broj njih povremeno kupuje i marihuanu!

Odjeću i obuću kupuju organizirano u prodavnicama koje surađuju sa Zavodom. Svaki šticećenik za tu svrhu dobije po 150 KM za kupovinu odjeće i obuće. Sudionici fokus skupine, ipak, smatraju da je potrebno da dobivaju više novca, kao i garderobe i obuće.

Propisi Zavoda određuju da šticećenici moraju doći u Zavod do 23h, međutim, u praksi se ovo pravilo ne poštuju, pa se dešava da ostanu vani i do 5 sati ujutru.

PREPORUKE:

JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo da poduzme mjere i aktivnosti u svrhu redovitog organiziranja radno-okupacijskih terapija, te organiziranja različitih sekcija, ovisno o željama i afinitetima šticećenika.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo da kao jedan vid radno-okupacijske terapije svakodnevno organizira sate učenja i pisanja zadaće, te da se u tu svrhu predvide sankcije štíćenicima za nenazočenje istim.

Rok za provedbu preporuke: 30 dana.

JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo da ograniči boravak djece izvan Zavoda poslije 23h, te da se u tom smislu predvide sankcije za nepoštivanje ograničenja.

Rok za provedbu preporuke: Odmah.

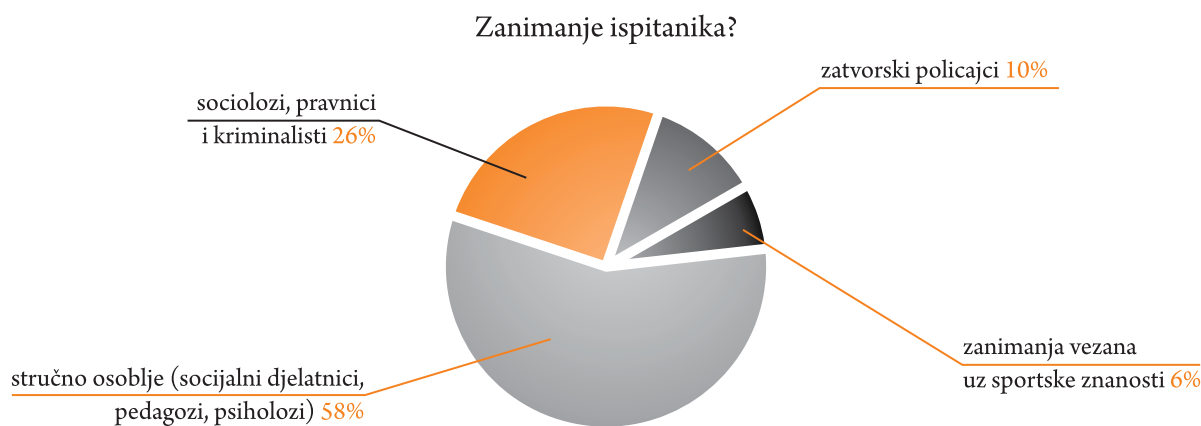
4.3. GENERALNA ANALIZA STANJA U USTANOVAMA U KOJIMA SU SMJEŠTENI MALOLJETNICI U SUKOBU SA ZAKONOM

4.3.1. Profil ispitanika stručnog osoblja

Za potrebe izrade Analize stanja na temu “Mladi i djeca u sukobu sa zakonom”, tim Odjela za praćenje prava djece pri Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH je u razdoblju srpanj/kolovoz 2012. godine proveo istraživanje u osam ustanova na području BiH u kojima maloljetnici izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora i odgojne mjere. Ispitivanjem, koje je obavljeno putem upitnika, u svim ustanovama obuhvaćeno je stručno osoblje koje obavlja poslove tretmana maloljetnika i u neposrednom je kontaktu s njima, kao što su: socijalni djelatnici, pedagozi, psiholozi i odgajatelji. Ispitivanjem je obuhvaćeno ukupno 56 uposlenika u svim ustanovama na području cijele BiH.⁶⁹

Rezultati istraživanja ukazuju da je u ustanovama najviše uposlen stručni kadar koji vrši resocijalizaciju djece, više od pola ispitanika po zanimanju su pedagozi/psiholozi/socijalni djelatnici.

Grafikon 1

Posljednjih desetljeća veliki se napori ulažu u uvođenje timskog rada u svim oblastima, jer su istraživanja pokazala znatno bolje rezultate rada u timu. Glede toga, ispitanike smo pitali je li rad u ustanovama u kojima su uposleni organiziran u vidu timskog rada ili samostalnog rada. Odgovori više od polovine ispitanika pokazuju da je dominantan timski rad. Ovo je svakako bitan i ohrabrujući podatak, budući da rad s maloljetnim učiniteljima kaznenih djela podrazumijeva uključivanje svih čimbenika resocijalizacije, organiziran

69 Dodatak II.

timski rad s definiranim zadaćama i poslovima za svakog uposlenika, a posebice stalnu korespondenciju između uposlenika.

Grafikon 2

Najveći broj uposlenika u ustanovama, koji su sudjelovali u istraživanju, starosti je od 31 do 40 godina, a slijede ispitanici starosti do 30 godina. Od 56 ispitanih uposlenika u institucijama koje rade s djecom u riziku ili djecom koja su u sukobu sa zakonom, jednak je broj ispitanika starosti od 41 do 50 godina i onih koji su stariji od 50 godina.

Tabela 1

Starosna dob ispitanika	Procenat uposlenika
Do 30 godina	25,1%
Od 31-40 godina	28,7%
Od 41-50 godina	23,4%
Preko 50 godina	23,4%

Većina ispitanih uposlenika s maloljetnicima radi od 1-3 godine, te od 4-7 godina. Možemo zaključiti da stručne osobe rade relativno kratko s djecom u sukobu sa zakonom. Međutim, razloge za to možemo tražiti u više čimbenika. To možemo dovesti u vezu sa starosnom strukturom ispitanika, koja pokazuje da je 25% ispitanika starosti do 30 godina, a da je skoro 30% ispitanika starosti od 31-40 godina, što predstavlja relativno mlad kadar, koji nema dovoljno iskustva u radu s djecom u sukobu sa zakonom. Također, treba spomenuti i da su se pojedini vidovi rada s djecom tek nedavno ugrađeni u zakonodavni sustav i praksu, tako da i u tom smislu možemo naći razloge zbog kojih ispitanicima nedostaje iskustvo u radu s maloljetnicima. Svakodnevni rad i aktivnosti koje se provode u ustanovama svakako bi trebale biti praćene dodatnim edukacijama ili specijalizacijama s obzirom na specifičnost posla koji obavljaju i na osjetljivost populacije s kojom rade. U svezi s radnim iskustvom, ispitanike smo pitali i smatraju li da imaju dovoljno radnog iskustva za rad s djecom koja su u sukobu sa zakonom. Odgovor koji smo dobili je da 77% ispitanika smatra da ima dovoljno iskustva u ovoj oblasti, dok 16% ispitanika smatra da im znanje i vještine nedostaju.

Tabela 2

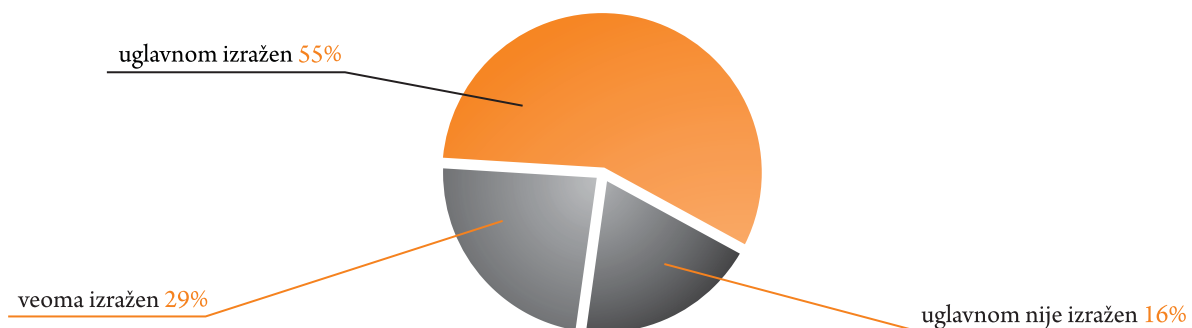
Broj godina radnog iskustva	Broj ispitanika
1-3 godine	21
4-7 godina	17
8-12 godina	8
16-35 godina	3
Bez odgovora	7

4.3.2. Percepcija problema maloljetničke delinkvencije u BiH

Svjedoci smo tendencije rasta broja kaznenih djela u kojima su počinitelji maloljetnici. Poseban problem je što maloljetnici čine sve teža kaznena djela, a vjerojatno najveći problem je što se starosna dob učinitelja kaznenih djela pomjera naniže, pa se nerijetko dešava da su počinitelji djeca starosti ispod 14 godina, koja kazneno i ne mogu odgovarati. *Grafikon 3* pokazuje da 84% ispitanika smatra da problem maloljetničke delinkvencije postoji i da je izražen. Ovakav stav pokazuju i odgovori ispitanika, koji pored navedenih razloga, izraženost problema maloljetničke delinkvencije vide i u zapaštenosti djece od strane društva i obitelji. Ispitanici koji smatraju da problem maloljetničke delinkvencije nije izražen ovo objašnjavaju činjenicama da nema organiziranih bandi, da je broj maloljetnika kao počinitelja kaznenih djela manji u odnosu na prijeratno razdoblje, te da počinjena djela nemaju karakter veće društvene opasnosti.

Grafikon 3

Da li je po Vašem mišljenju problem maloljetničke delinkvencije ozbiljno izražen u našoj zemlji (vašem gradu)?

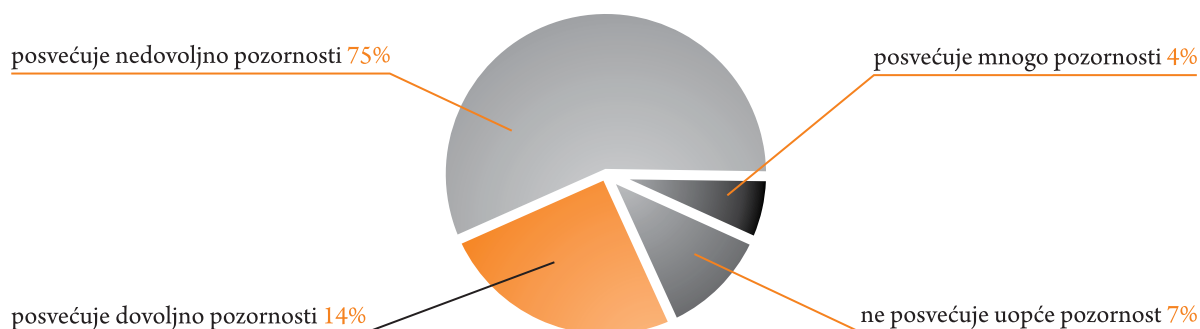

4.3.3. Odnos vlasti prema službama za zaštitu mladih i djece u sukobu sa zakonom

Generalno, ispitanici smatraju da država ne pruža dovoljnu potporu ustanovama za zaštitu mladih i djece u sukobu sa zakonom. Svoje stanovište objašnjavaju činjenicom da vlasti ne reaguju pravodobno, da se reagira tek nakon što se dogodi neki incident, da nedostaju programi primarne i sekundarne prevencije, da država ne pruža dovoljnu finansijsku potporu, te da nema kvalitetnog stručnog osoblja. Ispitani uposlenici ističu neophodnost pravodobne reakcije države, prioritarnu izradu strategija za borbu protiv maloljetničkog prijestupništva, provođenje projekata iz ove oblasti, ulaganje finansijskih sredstava za kvalitetne preventivne programe, kvalitetne programe rada u ustanovama, ali i učinkovit postpenalni tretman. Ipak, smatraju da su određeni pomaci učinjeni, ali da je potrebna stalna potpora mjerodavnih vlasti.

Grafikon 4

Posvećuje li država dovoljno pozornosti službama u lancu zaštite djece koja imaju problema sa zakonom?

4.3.4. Zakonska rješenja tretmana maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom

Rezultati istraživanja pokazuju da je većina ispitanika zadovoljna postojećom zakonskom regulativom. Dobiveni podaci ukazuju na činjenicu da više od polovine sudionika istraživanja smatra da su zakonska rješenja u ovoj oblasti uglavnom dobra. Istina, napravljeni su pomaci u ovoj oblasti, što potvrđuje i činjenica da je u Republici Srpskoj još 2010. godine usvojen Zakon o zaštiti i postupanju s maloljetnicima u kaznenom postupku Republike Srpske, te je isti zakon usvojen i u Brčko Distriktu BiH u studenome 2011. godine, ali do danas nije stupio na snagu. U Federaciji Bosne i Hercegovine Nacrt ovoga zakona nalazi se u parlamentarnoj proceduri. Prostor za unapređenje i poboljšanje zakonske regulative postoji, u što bi svakako trebalo uključiti i stručnjake koji rade s ovom populacijom, koji imaju iskustvo i znanje iz ove oblasti. Uposlenici ustanova smatraju da postoje načini da se poboljša zakonska regulativa u ovoj oblasti, te da to, između ostaloga, podrazumijeva i poboljšanje postpenalnog tretmana, te rad s djecom nakon izvršene kaznene sankcije. Ispitanici ističu da samo izvršenje kaznene sankcije nije dostatno za postizanje svrhe njezinog izricanja, već je potrebno sprječavanje recidivizma u vršenju kaznenih djela, te je u tom smislu prijeko potrebno organiziranje i provođenje različitih postpenalnih tretmana, koji će osigurati nadzor nad ponašanjem maloljetnika i nakon izlaska iz kazneno-popravne ustanove. Još jedan od načina poboljšanja zakonske regulative ispitanici uposlenici vide kroz uvezivanje institucija koje se bave ovom problematikom, te je posebice značajno istaknuti ubrzanje sudskih postupaka u predmetima gdje se maloljetna osoba pojavljuje kao počinitelj kaznenog djela, kako bi se rasteretio sudski sustav, ali i kako bi maloljetnik lakše prebrodio razdoblje vođenja kaznenog postupka. U tu svrhu potrebno je povećati praktičnu primjenu mogućnosti koje pružaju zakoni, kao što su izricanje odgojnih preporuka, izvinjenje oštećenom, kao i ostale mjere, naravno ukoliko je time moguće postići svrhu kažnjavanja.

Tabela 3

Jesu li aktualna zakonska rješenja dobra za tretman djece koja imaju problema sa zakonom?	
Odlična	2
Uglavnom dobra	35
Uglavnom loša	16
Veoma loša	3

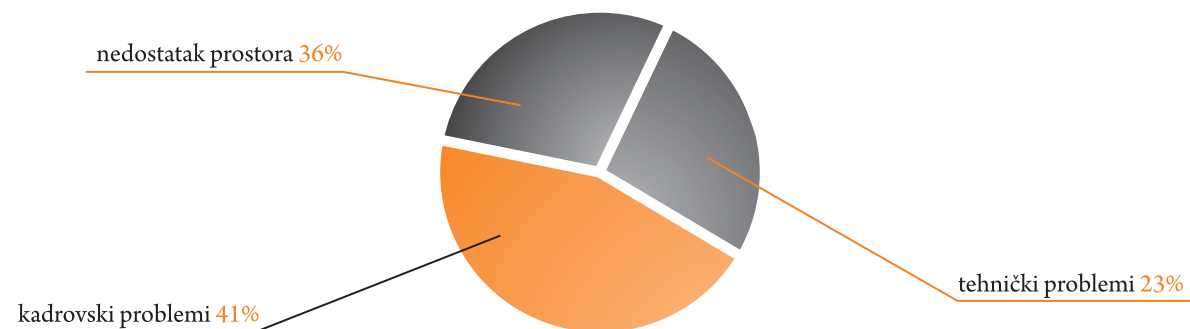
4.3.5. Tretman i unapređenje položaja maloljetnika i djece u sukobu sa zakonom

Podaci dobiveni istraživanjem pokazuju da, općenito govoreći, uposlenici smatraju edukacije i usavršavanje jednim od glavnih preduvjeta za poboljšanje rada profesionalaca s ovom populacijom, pri tome podrazumijevajući usavršavanje u regionu i u inozemstvu. Kada govorimo o usavršavanju, skoro 60% ispitanika je navelo da se redovito usavršava u ovoj oblasti, te da su to većinom usavršavanja u regionu. Iskustvo i znanje jesu osnovni preduvjeti za kvalitetan rad profesionalaca u ovoj oblasti. Međutim, suvremeni standardi, mnoge međunarodne konvencije na razini Europske unije i svjetskoj razini u ovoj oblasti, koje su stupile na snagu posljednjih desetljeća, a koje je i BiH ratificirala, nalažu praćenje promjena, edukacije u oblastima noviteta, kako bi se opravdala nastojanja BiH za ulazak u europske integracije i zakonodavstvo prilagodilo Europskim standardima. Uz edukacije, uposlenici smatraju da je potrebno uposliti stručni kadar. Navode da upravo stručnog osoblja nedostaje u ustanovama, a rad s ovom djecom nikako ne bi trebao podrazumijevati da to čine zatvorski policajci ili odgajatelji koji nisu stručni za rad s ovom populacijom. Socijalni djelatnici, defektolozi, pedagozi, psiholozi su zanimanja koja su u ustanovama potrebna i koja trebaju biti dominantna u odnosu na druge.

Iako su ispitanici na ovo pitanje davali dosta različite odgovore, te iako su odgovori brojni, ipak se može izvesti zaključak da ispitanici smatraju da najviše problema postoji u svezi s nedostatkom stručnog osoblja, tehničkim problemima, te nedostatkom prostora adekvatnih za organizaciju boravka djece u ustanovama. Glede toga njihovi prijedlozi za poboljšanje položaja djece i maloljetnika u ustanovama, ali i unapređenje rada profesionalaca, odnosili su se na veću potporu države u osiguravanju finansijskih sredstava kako bi se otklonili problemi koji postoje.

Grafikon 5

Koji su osnovni problemi s kojima se susrećete dok radite s djecom koja imaju problema sa zakonom?

Ispitani uposlenici su, uglavnom, zadovoljni opremljenošću ustanova u kojima rade, ali ipak ne treba zanemariti i odgovore onih koji su istaknuli da opremljenost didaktičkim sredstvima i nije na zavidnoj razini. Stoga je potrebna pomoć mjerodavnih tijela u nabavljanju potrebnih tehničkih sredstava kako bi se rad s ovom populacijom što učinkovitije mogao organizirati. Istraživački tim Institucije ombudsmena se prilikom obavljanja razgovora s maloljetnicima u fokus skupinama, a što je podrazumijevalo i kraći obilazak pojedinih ustanova, uvjerio da se ustanove zaista vrlo često susreću s ovim problemom, te da nerijeko oskudijevaju u osnovnim sredstvima za rad.

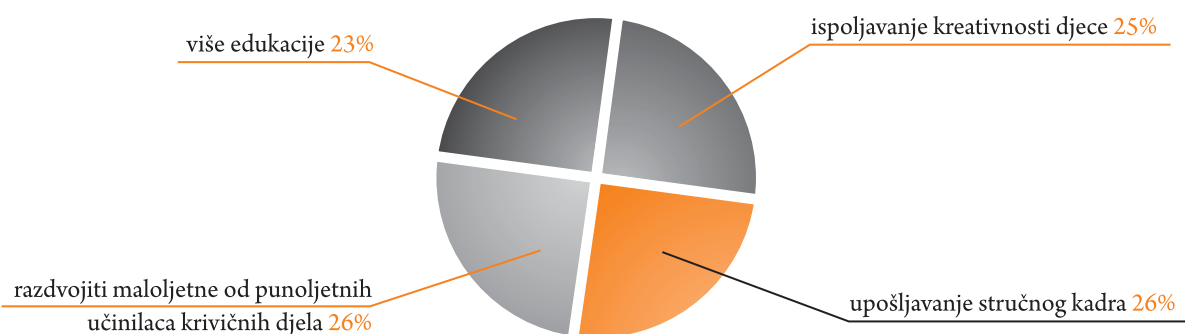
Tabela 4

Imate li neophodna didaktička sredstva za rad s djecom ?	
Veoma dobro smo opremljeni	4
Uglavnom smo dobro opremljeni	33
Uglavnom smo loše opremljeni	14
Veoma loše smo opremljeni	5

Na pitanje koji su njihovi prijedlozi za poboljšanje položaja maloljetnika, najviše odgovora ispitanih uposlenika odnosilo se na to da je maloljetnicima potrebno stvoriti uvjete za ispoljavanje kreativnosti, omogućiti rad u radionicama za stručno osposobljavanje. Međutim, to nije moguće, iz razloga što takve radionice nedostaju, a i suočeni su s mnogim tehničkim problemima. Rad s ovom populacijom podrazumijeva upošljavanje stručnog kadra, što je svakako nedostatak. Ispitani uposlenici su, također, odgovarali da je potrebno odvojiti maloljetne učitelje kaznenih djela od punoljetnih učitelja, što nalažu i važeći zakoni, ali i međunarodni standardi. Istraživanje je pokazalo da u većini ustanova za izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora i odgojnih mjera na području BiH maloljetnici nisu na adekvatan način odvojeni od punoljetnih učitelja kaznenih djela, te da nerijetko zajedno koriste pojedine prostorije, kao što su kantina, dvorište, te sportsko-rekreativne prostorije.

Grafikon 6

Koji su Vaši prijedlozi za poboljšanje položaja djece koja su u sukobu sa zakonom?

4.3.6. Ishrana

Što se tiče uvjeta boravka i osnovnih životnih potreba u ustanovama, poglavito ishrane, ispitanici su ponudili različite odgovore. Zaključak, kada je riječ o ishrani, jeste da se u ustanovama u kojima djeca i maloljetnici borave 24 sata ishrana redovito organizira, tj. da imaju 3 obroka i užinu. U ustanovama kao što su stegovni centri doručak i užinu osigurava ustanova i na ta dva obroka pravo imaju sva djeca i maloljetnici, dok se ručak i večera dostavljaju iz drugih ustanova. Stanovište ispitanika je da je ishrana redovita, dobro regulirana, a što se tiče jelovnika, najveći broj odgovora ukazuje na činjenicu da se jelovnici sastavljaju sukladno Zakonu o izvršenju kaznenih sankcija, odnosno važećim zakonima i podzakonskim aktima, te da u sastavljanju jelovnika najčešće sudjeluje i liječnik, odnosno zdravstvena služba ustanove, zatim profesionalni instruktori kuharstva, a u pojedinim ustanovama i štićenici, koji svojim prijedlozima doprinose sastavljanju jelovnika prema njihovim željama. Međutim, navodi maloljetnika koji su smješteni u ove usta-

nove nešto su drukčiji u odnosu na informacije dobivene od stručnog osoblja⁷⁰. Generalno gledajući, 77% ispitanika su u svojim odgovorima istaknuli da nema problema u nabavi namirnica, dok je 87,5% ispitanika navelo da djeca ne oskudijevaju u pojedinim namirnicama.

4.3.7. Higijena

Higijenu u ustanovama ispitanici su ocijenili kao dobru, te nema problema u osiguravanju adekvatne razine iste. Bitno je istaknuti da u većini ustanova maloljetnici, kao dio radno-okupacijske terapije, vrše održavanje i čišćenje prostorija u kojima borave. Prema podacima dobivenim od uposlenika, higijena, odnosno čišćenje prostorija se vrši 1-3 puta dnevno. Da ipak postoje problemi u osiguravanju higijene u zavodu, istaknulo je 7 ispitanika, pri čemu su najviše navodili nedostatak osoblja-higijeničara, nedostatak kemijskih sredstava, ali i nerazvijene higijenske navike štićenika.

4.3.8. Radno-okupacijska terapija

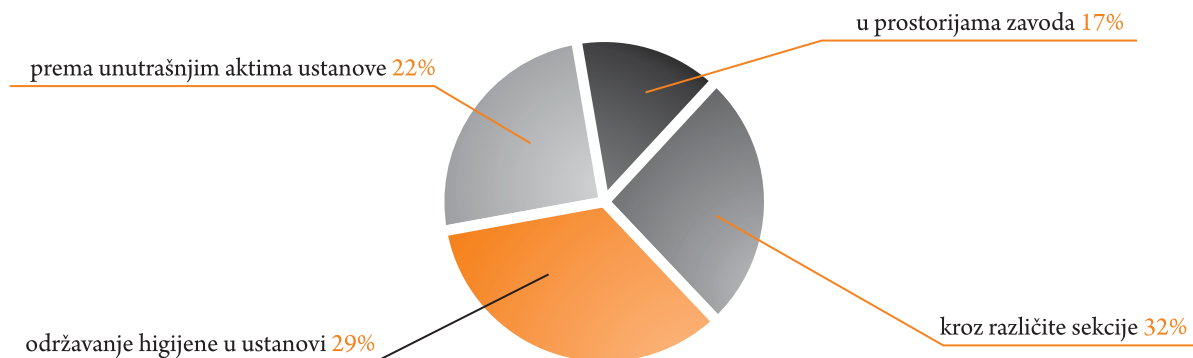
Jedan od osnovnih čimbenika u procesu resocijalizacije djece i mladih u sukobu sa zakonom je, svakako, boravak u ustanovi u kojoj izdržavaju izrečenu kaznenu sankciju, odnosno odgojnu mjeru. Ostvarivanje cilja kaznene sankcije umnogome ovisi i o samom programu rada s ovom populacijom. Najviše se problema javlja upravo u organizaciji radno-okupacijske terapije. Loše organiziran boravak djece i mladih u ustanovama razlog je niza problema koji se javljaju, a o kojima smo već ranije govorili (nedostatak stručnog kadra, tehničkih problema, skućeni prostori...). Rezultati pokazuju da su odgovori na ova pitanja dosta različiti, s obzirom na ustanove, ali se prema dobivenim rezultatima može zaključiti i da su ispitanici unutar jedne ustanove davali različite odgovore. To može značiti, prvo, da problemi u oblasti organizacije i provođenja radno-okupacijske terapije u ustanovama postoje, a drugo, da su problemi s kojima se uposlenici pojedinih struka susreću u radu dosta različiti. Evidentan je problem nedostatka radionica za stručno osposobljavanje, ali kako smo već ranije naveli, ne postoji ni inicijativa uposlenika da s dostupnim sredstvima organiziraju i isplaniraju dnevne aktivnosti ovih maloljetnika. Potrebno je organizirati veći broj sekcija, okupirati štićenike različitim aktivnostima, edukativnim radionicama, dokumentarnim filmovima, pisanjem zadaće prije ili poslije nastave u školi, ovisno o školskom rasporedu, omogućiti im da iskažu svoju kreativnost. Sve su to vrste aktivnosti koje mogu doprinijeti učinkovitijoj resocijalizaciji maloljetnika. Prema navodima uposlenika, radno-okupacijska terapija obavlja se svakodnevno, odnosno radnim danima u tjednu.

---

70 Detaljnije u dijelu 4.2.

Grafikon 7

Kako se organizira radna/okupacijska terapija u ustanovi?

Kad su u pitanju sportsko-rekreativne i društveno-kulturne aktivnosti u ustanovama, iste se, prema navodima većine ispitanika, uglavnom redovito održavaju. Sportskim aktivnostima, koje su dostupne u ustanovama, maloljetnici se redovito bave, te u ovome segmentu ne postoje problemi. Kada su u pitanju izleti i odlasci u kazalište, kino ili sportske utakmice, javljaju se određeni problemi. Problemi su najčešće financijske prirode, sigurnosni problemi, a u RS-u ispitanici ističu da, iako je usvojen i u primjeni Zakon o zaštiti i postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, problem predstavlja nepostojanje podzakonskih akata koji reguliraju ovo pitanje. U stegovnim centrima, ispitanici navode da se zbog kratkog trajanja odgojne mjere upućivanja u stegovni centar izleti za maloljetnike ne organiziraju.

V GENERALNE PREPORUKE

1. MINISTARSTVU PRAVDE BIH, MINISTARSTVU PRAVDE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE I MINISTARSTVU PRAVDE REPUBLIKE SRPSKE:

Da se, u cilju potpunog razdvajanja maloljetnih od punoljetnih osoba u kazneno-popravnim zavodima, osnuju posebne ustanove maloljetničkog zatvora, odnosno odgojno-popravni domovi ili izvrši prilagođavanje postojećih prostornih kapaciteta u zavodima, u svrhu postizanja naprijed navedenog, a sve sukladno važećem domaćem kaznenom zakonodavstvu i međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Da se, u svrhu učinkovitijeg rada s maloljetnicima u ustanovama za izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora i odgojnih mjera:

- a) Vršiti kontinuirana supervizija stručnih osoba u svim ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom
- b) Da se u okviru sustava stručnog usavršavanja provode redovite, specijalizirane obuke stručnog osoblja u ustanovama, koje će zadovoljavati najviše međunarodne standarde.

2. MINISTARSTVU ZDRAVSTVA FEDERACIJE BIH, MINISTARSTVU ZDRAVLJA I SOCIJALNE ZAŠTITE REPUBLIKE SRPSKE:

Reguliranje pitanja ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu maloljetnika u ovim ustanovama na način da ustanove imaju stalno uposlene liječnike i stomatologe s ciljem osiguranja svakodnevnog pristupa medicinskim uslugama. U ovom smislu, potrebno je posebice uzeti u obzir da su u ovim ustanovama većinom smješteni maloljetnici koji nemaju navršених 18 godina, te da je u takvim slučajevima, a sukladno važećim zakonskim rješenjima i međunarodnim standardima, pravo na zdravstvenu zaštitu obvezatno.

3. PARLAMENTU FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE:

Da se prioritetno poduzmu aktivnosti u cilju usvajanja Zakona o zaštiti i postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH.

4. VLADI FBiH, VLADI REPUBLIKE SRPSKE I VLADI DISTRIKTA BRČKO:

Da se, sukladno raspoloživim finansijskim mogućnostima, izvrši izdvajanje proračunskih sredstava za upošljavanje dodatnog stručnog kadra u ustanovama za izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora i odgojnih mjera, posebice uzimajući u obzir njihove sklonosti i motivaciju za rad s ovom kategorijom djece. U ovom kontekstu, posebice je naglašena nedostatna kadrovska popunjenost socijalnim djelatnicima, pedagogima, psiholozima i defektolozima.

Dodatak I – Raspored posjeta/ Fokus skupine s maloljetnicima

Ustanova	Datum održavanja Fokus skupine	Broj skupine/maloljetnika u Fokus skupini
Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu Tunjice, Banja Luka	09.07.2012. godine	7
Dnevni centar za maloljetnike, Banja Luka	09.07.2012. godine	6
Odgojno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu, Tuzla	10.07.2012.godine	8
Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazнено-popravnom zavodu zatvorenog tipa, Zenica	24.07.2012. godine	12
JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine, Sarajevo	25.07.2012. godine	5
Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu "Kula", Istočno Sarajevo	24.07.2012. godine	2

Dodatak II – Upitnici

Ustanova	Datum dostavljanja upitnika	Broj ispitanih uposlenika
Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu Tunjice, Banja Luka	09.07.2012. godine	8
JU Centar za socijalni rad, Banja Luka	13.07.2012. godine	5
Odgojno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu, Tuzla	06.07.2012. godine	11
Odjeljenje maloljetničkog zatvora pri Kazнено-popravnom zavodu, Zenica	12.07.2012. godine	6
JU Zavod za vaspitanje muške djece i omladine, Sarajevo	06.07.2012. godine	5
Vaspitno-popravni dom pri Kazнено-popravnom zavodu “Kula”, Istočno Sarajevo	12.07.2012. godine	7
KJU Disciplinski centar za maloljetnike, Sarajevo	03.07.2012. godine	9
JU Disciplinski centar za maloljetnike, Tuzla	03.07.2012. godine	5

Dodatak III – Individualni razgovori sa stručnjacima

Datum održavanja razgovora	Ime i prezime stručnjaka	Institucija
01.10.2012. godine	Vildana Vranj, mr. viši ass., Katedra Krivičnog prava	Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu
01.10.2012. godine	Jasmina Kosović, sudac za maloljetnike	Sud BiH
01.10.2012. godine	Semiha Borovac, član Neovisnog povjerenstva za praćenje uvjeta boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava osoba nad kojima se izvršavaju kaznene sankcije i druge mjere koje je izrekao u kaznenom postupku Sud BiH, strani sudovi za djela predviđena Kaznenim zakonom BiH, međunarodnim ugovorom, čiji je potpisnik BiH ili drugi sud sukladno zakonu BiH	Parlamentarna skupština BiH
02.10.2012. godine	Prof.dr. Hajrija Sijerčić-Čolić, Katedra Krivičnog prava	Pravni fakultetu Univerziteta u Sarajevu
02.10.2012. godine	Alma Kovačević, član Povjerenstva za monitoring KPZ	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
03.10.2012. godine	Dragan Uletilović, sudac za maloljetnike	Osnovni sud u Banjoj Luci
03.10.2012. godine	Prof.dr. Ivanka Marković, Katedra Krivičnog prava	Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci
04.10.2012. godine	Ass. Ivan Zovko, Katedra Kaznenog prava	Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru
05.10.2012. godine	Minka Smajević Šefica odjela za ljudska prava	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

